KÖNYVJELZŐ

AZ ÚJ SZÓ MELLÉKLETE

2003. június 19., csütörtök

2. évfolyam, 6. szám

A Könyvjelző postaládájából

Kivonatok az áprilisban és májusban beérkezett olvasói levelekből

Tisztelt Szerkesztőség!

Szeretnék köszönetet mondani (jócskán megkésve) a tavaly szeptemberben kapott nyereményért: Vas Ottó Hogyan tanuljunk verset, prózát c. könyvét kaptam, és a hozzá tartozó kazettát, s mindkettővel nagy örömet szereztek nekem. Különösen azért, mert a tisztelt és szeretett Vas Ottó tanár urat személyesen is ismerem. Az ipolysági gimnáziumban a tanítványa voltam, csakúgy, mint a húgom és az édesanyánk is. Úgy gondolom (erről meg vagyok győződve), hogy a városban nagyon sokan tisztelik, szeretik, s csodálattal néznek fel a tanár úrra. Én egy előadását sem hagynám ki soha, s mindig lenyűgöz és könnyekig hat. Ezért is örültem annak, hogy az idei Tompa Mihály Vers- és Prózamondó Versenyen, Rimaszombatban a gálaműsor keretében átvehette a Kulcsár Tibor-díjat. Ehhez a magam s valamennyi tanítványa nevében sok szeretettel gratulálok neki. A szerkesztőség munkatársainak pedig még egyszer köszönet és hála a könyvért.

B. K. (teljes név és cím)

Tisztelt Szerkesztő Úr!

A Sétálni ment három kalap gyermekversikének Dénes György a szerzője. E címmel verseskötete is jelent meg, 1994-ben. A költővel több ízben személyesen is találkoztam, s igen kedves embert ismertem meg benne. Könyvtáramban Fenyéren boróka (Madách, 1979) című kötete található meg. Ennek súlypontját a Szülőtáj ciklus alkotja, de nem csak a szülőföld természeti és emberi világát jeleníti meg benne, hanem nemzetiségi közösségünk életérzéseit, álmait és vágyait is.

L. L. (teljes név és cím)

Megfejtés

A szerző Dénes György, a vers a Tapsiráré tapsórum című könyvben található (Madách, 1978, összeállította Zalabai Zs.). A kötet 12 csehszlovákiai magyar költő gyermekversét tartalmazza. A Sétálni ment három kalap kazettán is megjelent, 1991-ben (a verseket válogatta és zenéjüket szerezte: Dusík Gábor).

M. J. (teljes név és cím)

Tisztelt Csanda Gábor!

Minden hónapban várom a Könyvjelző megjelenését. Minden hónapban csalódás ér. Hiányolom olyan magyarországi vagy szlovákiai kiadványok ismertetését, melyek érdekesek lehetnének a felvidéki magyar olvasóknak. Elnézést, ha megsértettem volna.

(névtelen levél Vágsellyéről)

Tisztelt Cím!

Unokám megbetegedett, egy hétig nála voltam. Nem nagyon szeret olvasni. Most az Egri csillagokat olvastuk: mindennap egy-két fejezetet, hangosan, felváltva, aztán megbeszéltük, s jegyzetelt is. Családomon belül próbálom megszerettetni az unokákkal a könyvet: az ötből talán kettővel sikerül.

Üdvözlettel: Cs. G. (teljes név és cím)

Júniusi összesített sikerlista

Szénássy Árpád: Felvidéki Árpád-kori templomok lexikona I. (KT Kiadó)
Lacza Tihamér: Utazók, felfedezők (Lilium Aurum)
Petrovai R. Sándor: Felvidéki kastélyok lexikona I. (KT Kiadó)
Vércse Miklós: A Nap leánya (Plectrum)
Gágyor József: Játékos állatkert (Lilium Aurum)
Kovács L. – Görföl J.: Hol sírjaik domborulnak (Nap Kiadó)
Tóth László: A Zöld Vadász (Kalligram)
Csáky Károly: Híres selmecbányai tanárok (Lilium Aurum)
Gágyor József: Csúfondáros könyv (Lilium Aurum)
Barak László: Miféle szerzet vagy te? (Kalligram)
Ozogány E. – Vojtek K.: Magyar nagyasszonyok (Lilium Aurum)
Pályi András: Megérkezés (Kalligram)
Gál Sándor: Egybegyűjtött művei III. (AB-ART)
Tölgyessy Gy. – Miklós L.: Környezetünk és mi (SPN)
Végh László: „Vésd szoborba alakját...” (Lilium Aurum)
Litomericzky Nándor: Európa-udvar (Palatinus Társulás)
Hodossy Gyula: Helyzetkép a szlovákiai magyar közoktatásról (Lilium Aurum)
G. Nagy László: Öltözékek és hajviseletek az ókortól... (Lilium Aurum)
Kövesdi Károly: Fókakönyv (Méry Ratio)
Bettes István: Gyémánthegyen (Lilium Aurum)

„örökös édesség tengere”

A szövegértelmezés alapszerkezetével függhet össze az a hermeneutikai maxima, mely szerint a múlttal nem folytatható abszolút párbeszéd. Az objektív feltárhatóság igényének illúziója azonban még a legutóbbi időszakokban is meghatározta az irodalomtudomány, szűkebben a filológia egyes irányzatait. Nem árt tehát újra és újra emlékezetünkbe idézni annak tapasztalatát, hogy a dolgok nem önidentikusan, hanem mindig csak *valamiként* férhetők hozzá. Ennek következtében bármilyen interpretációs stratégia – nyelvi magatartásként – rávall arra az előfeltevés-rendszerre, amelyből vétetett. Csehy Zoltán tanulmánykötete már előszavában érzékelteti e kétirányú dinamikát: „Könyvem célja nem a biográfiai, kontextushangsúlyos vagy szöveghagyományozódási indíttatású kutatások folytatása vagy kiegészítése; humanista és a humanizmus hagyományára épülő, velük párhuzamba vonható művek sajátos olvasatait szeretném elkészíteni, inkább a műértelmezés esélyeit kutatva, semmint percre is bízva az egyetlen lehetséges, idealizált dekódolásban.” E többször visszatérő reflektált kijelentés nemcsak a kötet szakmai narrációját hatja át, de következetesen érvényesített elvárásként folyamatosan tetten érhető az applikációk logikájában is. Ennek köszönhetően Csehy Zoltán egyfelől megmarad méltányos olvasónak, másfelől teljesítménye az adott korszakot vizsgáló filológiai gondolkodás megújításaként értékelhető.

Miben is áll az előszóban említett „sajátos olvasat”? *A szöveg hermaphrodituszi testé*ben helyet kapó tíz tanulmány a szövegrepertoárokhoz társítható beszédmódok, nyelvi artikulációk, diskurzusképletek és énformálási mechanizmusok felnyitásában válik érdekelté. Oly módon, hogy a költői megnyilatkozások jellegét a textusok retorikai dimenziója alapján írja vissza az erotográfia hagyománytörténésébe. Az erotika és a pornográfia alakzatainak munkája helyenként olyan, minimum kétrétegű interpretációt feltételez, melyben a szubverzív és az integratív elem megfeleltethető az allegória két válfajának. Míg az egyik a jelentés redukálására törekszik, addig a másik a jelölők mozgását támogatja. Mindez valóban sajátosan ötvözhető Beccadelli poétikájának fényében; ahogy Csehy Zoltán fogalmaz: „Mivel a *Hermaphroditus* perszonifikált verskötet, a nem erotikus, illetve obszcén szövegek is, noha fokozottan engedelmeskednek a *varietas* kívánalmainak, alárendelhetők egy allegorikus ívnek, mely Hermaphroditus testeként értelmezi a művet, s így például a szexuális csatározások tökéletes párhuzamai az irodalmi csatározások, a könyv szellemi aspektusai pedig *Hermaphroditus* testi aspektusainak figyelembe vételével kínálnak izgalmas, kétrétegű olvasatot.” Az ilyen típusú oszcilláció tudatosítása kétségtelenné teszi, hogy azok a művek is rá vannak utalva a befogadás aktivizáló műveleteire, melyekről eddig azt hittük, az irodalmi múlt automatikusan garantálta, a pozitivista indíttatású filológia pedig befagyasztotta azok értelmét.

A könyv ismétléses (de nem repetitív!) szerkezete szintén többféle megközelítési módra ad lehetőséget. Az egyes fejezetek önálló tanulmányként is olvashatók, folyamatrajzukból viszont olyan szövevény bontakozik ki, mely széles horizontot nyit a humanizmuskutatás legújabb fejleményeire, az erotikához és az obszcenitáshoz való történeti viszonyulásokra és nem utolsó sorban Csehy Zoltán értelmezői figyelmének fókuszáthelyeződéseire. Annak ellenére tehát, hogy a konstrukcióban „főhősként” szerepel Beccadelli fent nevezett alkotása, az mégsem válik a mondandó önazonos instanciájává, kirobbanthatatlan centrumává. Ebből következően azok is a szöveg(ek) élvező olvasójává léphetnek elő, akiket netán Pilinszky homoerotikával átitatott liturgikus versének (*Kenyér*) jelképzése jobban izgat, mint pl. az antikvitás mítoszkorrekcióinak távlata. Annyi persze ezen a helyen is megállapítható, hogy az aktuális szerző a szó legszorosabb értelmében interpretálóként definiálható („előadja indokait, eltűnik, és a szöveg beszél”), hiszen Csehy Zoltán izgalmas elemzéseinek követésekor az érdeklődő kénytelen észrevenni, hogy amikor az ő szövegét olvassa, egyben a dolgot magát szólaltatja meg.

„A hermaphroditizálás processzuális folyamatot képez, mely az ellenkedés lehetőségétől, a szüzesség fázisától a gyönyör maximálásáig tart.” Ha Csehy Zoltán kitűnő könyvét sem vonjuk ki e megállapítás alól (s ezt megtehetjük, hiszen címe öntükröző alakzatként is értelmezhető), akkor talán még azzal a lehetőséggel is eljátszhatunk, hogy éppen az interpretáció lenne az a szövegfajta, mely különböző manipulációkkal igyekszik legitimálni a vágy tárgyát. Ám a szerepek itt nem mindig felcserélhetők. Az interpretáció csábít, behatol a másik világába, leborul a szépség lábai előtt, nemet kölcsönöz a névnek, hangot ad a kéjnek stb. Csehy Zoltán filológustól szokatlan, jó értelemben vett burjánzó, szisztematikus értekezői nyelve mintha maga is élvezetkonstellációként, sőt testként viselkedne. Hermaphrodituszként, akinek/aminek legfőbb ismérve mi más lenne, mint az olvasás gyönyöre.

H. Nagy Péter

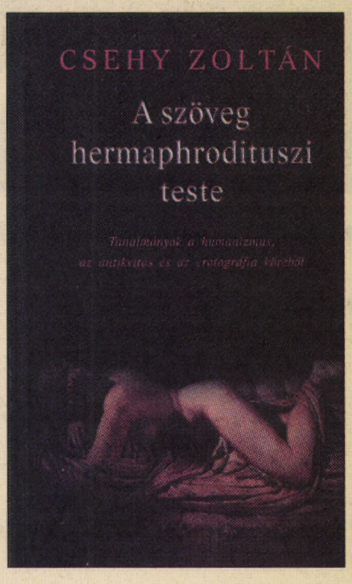

Csehy Zoltán
A szöveg hermaphrodituszi teste
Kalligram
Kötve, 312 old., 11,7x18,5 cm
bolti ár: 259 Sk
kedvezménnyel: 229 Sk

ÚJ KÖNYVEINK

Cselényi László
Kő-ország
Madách

Az avantgárd költő ezúttal hagyományosabb stílusú vallomásokban, riportokban, de verseivel együtt szól szülőföldjéről, a történelmi Gömör vármegye tájairól, városairól. Szövegeinek többszólamúsága és montázsjellege ugyanakkor továbbra is Cselényi kísérletező hajlamát jelzi.

Fűzve, 144 old., 14,2x20 cm

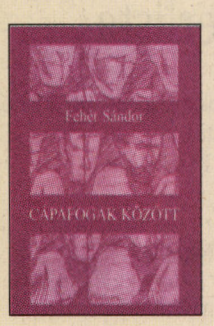

Fehér Sándor
Cápafogak között
Plectrum

Fehér Sándor alanyi költészete érett férfifilira, amelyben a létre kérdez, és élőbeszédszerűen vizsgálja az immanencia és transzcendencia viszonyát. A kötetet Cselényi László illusztrálta.

Kötve, 56 old., 15,2x21,3 cm
bolti ár: 136 Sk

kedvezménnyel: 100 Sk

Szövegtörténet, túlélések története

„Hogy valaki más beszél általad, elragadóan, bele a nagy semmibe...”

A szavakat a semmitmondás veszélye fenyegeti a leginkább. Sorjáznak katonás rendben a papírra vetett betűk, de vajon megtörténik- e a csoda, üzenő szavakká formálódnak-e a jelek?!

Az elmúlt egy/két/három évtizedben nagy számban jelentek meg olyan szövegek, amelyek gyakran az elismerő szakmai-kritikai fogadtatás ellenére sem tudták meggyőzni az olvasót arról, hogy írójuk többet is tud, többet akar a szemkáprázтató betű-/jelhalmozásnál.

Tudjuk, hogy a közép-európai népek írói számára, különösen a 19. század nemzetébresztő, nyelvteremtő, a *nyelvet megújító* programjai óta az íróság sokáig a valamilyen/bármilyen közéleti szerep vállalásának kényszerét is jelentette. Az író (a szöveg!) volt hivatva helyettesíteni, pótolni a hiányzó, kezdetleges, a legkülönfélébb politikai, gazdasági okok miatt nem létező vagy nem kielégítően működő intézményrendszert. Általában mély belső meggyőződésből fakadó, önként vállalt szerep volt ez, s a közeg, amelyben éltek, az írói szerep természetes velejárójának tartotta.

Ez a modell azonban tarthatatlannak bizonyult. Heves vitákat váltott ki (vált ki?) a kérdés, vajon hol húzódik a határ a valamiben hivés és a kikényszerített lojalitás között. Ilyenkor vajon a rejtjeles üzenet vagy a semmitmondás vádját is vállaló *játék* több-e a hazugságnál? (Például abban a helyzetben, amikor pártpolitikai határozatok próbálják megvonni vagy a jelentéktelenség perifériájára szorítani a szabad szövegalkotás jogát.)

Az üzenettől megfosztott, asszociációláncokat építő szövegjáték logikája kikezdhetetlennek, a MŰVÉSZET túlélését biztosítónak tűnik/tűnt olyan helyzetekben, olyan korokban, amelyek a valakihez/valamihez tartozást – akár politikai, akár gazdaságpolitikai értelemben – minden más kritérium elé, fölé helyezik.

A 20. század történelmi változásait követően, a nyolcvanas évek táján ezek a nálunk addig a periférián létező szövegjátékok végre státust nyertek, *pozícióba kerültek*. Iskolát, iskolákat teremtettek, de íróik közül a legjobbak már ekkor úton voltak/vannak a következő állomás felé. Új szövegeik megőrzik, átmentik a korábbi szövegjátékok szöveg-architektonikai eljárásait, azzal a lényeges különbséggel, hogy újra fontos, határozottan hangsúlyos szerep jut a ballasztjaitól megszabadított *történetmondásnak* is.

Bár az asszociációláncok folyondárként ölelik ezt az új szövegtestet is, nem szegülnek ellen a történetmondó, történetolvasó akaratnak. A szövegtest kínálta utak a szövegtörténetbe vezetnek vissza.

Pavel Vilikovský *Az utolsó pompeji ló* c. regénye a többszólamú magány története. A magányé, amelyet némi önsajnálat is fűszerez; s amíg a magány lehet elfogadható és elfogadhatatlan, lehet tüntető és kikényszerített, lehet sztoikusan vállalt és lehet kínzó, megnyugvást hozó vagy elviselhetetlen, gyógyító, őrületbe kergető, felemelő, lehet szótlan, lehet megváltó... – az önsajnálat többnyire csak visszataszító, a gyengék utolsó mentsvára, a kényelmes marionett-lét lelkiismeretfurdalása. Mégis – az önsajnálat keltette könnyű kis hányinger teszi lehetővé, hogy az egyébként csak finoman, óvatosan gördülő történet olvasása közben *érzelgősség nélkül* szembesülhessünk az ötvenes, hatvanas, hetvenes évek csehszlovákiai/hazai/ránk jellemző létformavariánsaival. (Ismerősünk az apa, aki a februári fordulat előtt kommunista volt, részt vett a felkelésben is, majd „1951-ben visszahívták az Ipari és Kereskedelmi Megbízotti Hivatal vezetői posztjáról, egy hónapra rá pedig bebörtönözték, aztán kilenc évre elítélték”, és a fiú is – nevezzük őt Lajos unokaöccsének –, aki dokumentumfilmesként az Udvarok rejtett világa c. filmjének orosz tankokat is megmutató „szervetlen” képsorai miatt kerül nehéz helyzetbe a 68-as eseményeket követő káderezések során, de aki elvhű apósának köszönhetően mégis eljut Londonba.)

Pavel Vilikovský
Az utolsó pompeji ló
Kalligram
A regény története a szocializmus ideje alatt játszódik, s egy ifjú hányattatásait meséli el. H. Tóth Ildikó fordítása.
Kötve, 240 old., 16x22 cm
bolti ár: 249 Sk
kedvezménnyel: 219 Sk

Az *érzelgőssé válástól való félelem* a szlávsághoz tartozás ironikus/önironikus, konfrontatív elemeként Joseph Conradhoz kötve jelenik meg Vilikovský szövegében.

Hősünk(?), Lajos unokaöccse, Londonban, a regény tulajdonképpeni színterén szembesül a mássággal szemben fellépő elvárásokkal. „Dolgozatom címére gondoltam, amit Okey-Dokey professzor talált ki számomra: *A szláv érzelmesség elemei Joseph Conrad életművében.*”

Mert ki érthetné az angolul kitűnő stilisztává lett, származását tekintve lengyel Conradot jobban, mint Lajos unokaöccse. Azé a Lajosé, akit 18 vagy 19 évesen, az első világháború utolsó heteiben vezényeltek a frontra és akinek csak a bécsi Gréta (naplója a szövegtest része!) iránt érzett kamaszszerelem jutott. Az unokaöcs Lajos hasonmása. Lajos, akárcsak Conrad nem ismeri a nőket. És nem ismeri őket az unokaöcs sem. Felesége, a „kétdimenziós” Mása és a Londonban megismert izraeli Esther sem tudnak rajta segíteni. Magányos. Másával otthon, Estherrel Londonban. Kapcsolatai kudarcra ítéltek, s mikor Conrad érzelmességét kutatja (hiszen miben nyilvánulhat ez meg jobban, mint a nőkhöz való viszonyban?), a kérdéseket mintha önmagának tenné fel: „lehet, hogy csak az eleve kudarcra ítélt, egyoldalú kapcsolat tudta őt érzelmileg kielégíteni? Csak így érezte magát biztonságban, csak ez nyújtott elég teret fantáziájának?”

Lajos unokaöccsét sem a szerelem tartja Londonban, s míg azt hiszi, Estherre vár, Mac nevű skizofrén barátja javaslatára csehszlovák témájú pornófilm szinopszisán dolgozik.

Londoni magányának vélt/valós társa Mac, az utolsó pompeji ló, aki már 29. életét éli, és még mindig nem tud megtisztulni, nem tudja jóvátenni, hogy életét mások élete árán mentette meg. Vajon nem egy anya és gyermeke voltak azok, akiket levetett a hátáról, hogy megmenekülhessen? Rá nem vár, nem várhat megváltás, mert „Emmának mamája van.” Mert minden Emmának van mamája, mondja a szöveg. Van mamája Conradnak, Lajosnak, Lajos unokaöccsének, sőt Ramónnak, Trockij gyilkosának is van mamája.

Mac és Ramón túlélők. De vajon az élethez elég-e életben maradni? *Az utolsó pompeji ló* tulajdonképpen(!) a túlélések története is. Nemcsak Macé és Ramóné, hanem az apáé, a fiúé, a regény leveleit író távoli emigráns barátoké... Az árulók, a menekülők, a kirekesztettek és a visszatérők története. Történet a magány alakzatairól, és a magányt kísérő félelemről: „Mi lesz, ha egyszer majd megint valaki számára lennem kell? Tudni fogom még, hogyan?” – hangzik el a kérdés a regényben.

Az utolsó pompeji ló mégsem a kilátástalanság vagy kiúttalanság manifesztuma. Üzenet (...-től, ...-nek), hogy – bár némi skizofrénia árán ugyan – a túlélésre mindig van esély, de az új kezdetnek csak önsajnálat nélkül lesz értelme...

(Megjegyzés: Az olvasó a regény színeit, ízeit, rétegeit Hizsnyai Tóth Ildikónak az eredetihez méltó magyar fordításában is maradéktalanul élvezheti.)

Dusík Anikó

A történész pillantása

Kiss József két könyvében adta ki azon munkáit, amelyek műfaját „történelmi publicisztikának" nevezi. Közírás a történelemről! A műfaj tudományos igényű, realista valóságlátású, széles látókörű és következetesen elemző, meditatív, ám rendületlenül hű a tényekhez. Emellett életközeli, nem elvont, hitelét nem száraz adatszerűség, tudományos érvényét sem valamiféle kutatói közöny és túlzott tárgyilagosság biztosítja. Olyan életerők átéléséből táplálkozik, melyek a történelmet, történelmünket meghatározzák és elviselik. Ezek az életerők a szlovákiai magyarság sorstudatában, léthelyzetében és történelmi élményeiben gyökereznek. Kiss József munkássága sajátos kisebbségi történelmünknek elkötelezett. De emellett az egyetemes magyar nemzettörténetnek és a közép-európai élettér- és valóságképnek is felelős megjelenítője.

Már előző, a *Múltfaggatás és kisebbségi értéktudat* (1996) című könyve olvasásakor felfigyeltem arra, hogy munkáiban nem csak ténybeli pontosság és realista logika érvényesül, hanem az egyéni beleérző készség (intuíció) is jelen van. Bizonyára abból a históriai sajátosságból kifolyólag, hogy a történész múltfelmérő pillantása aligha lehet maradéktalanul elfogulatlan és objektív. Amikor morális értelemben nyilatkozik a múltról, óhatatlanul érzelmileg is állást foglal a tényekkel szemben. Állásfoglalása talán nincs szövegszerűen kifejezve, jelenlétét azonban érezzük, és a történész morális üzeneteként fogjuk fel. A pozitivizmus kora óta valószínűleg nincs érdektelen történetírás. Kérdés, vajon a sajátos kisebbségi létszemlélet és történelmi érzékenység érdekei érvényesek-e egyetemes mértékkel mérve? Ez a kisebbségi önszemlélet állandó dilemmája: a régió csökkentett lehetőségeinek és a világi távlatok méreteinek a kontrasztja! Érezheti-e magát a kisebbség a hatalmas többség szerves és – emberi értelemben – egyenértékű részének? A kérdés annál égetőbb, mert a formálódó európai közösségen belül is problémaként adódhat: mint a kis és nagy nemzetek, az apró és hatalmas államok viszonya és egymáshoz való kölcsönhelyzete. Az európai demokrácia és új hatalmi filozófia próbája lehet, hogy az emberi jogok kategóriáján belül milyen mértékben érvényesülnek a kisebbségek jogai.

Kiss József történészi „pillantása" ilyen értelemben vizsgálja és elemzi a jelenségeket. Úgy tekint múltbeli sorsunkra és tapasztalatainkra, mint egy általánosságban is érvényes történelmi szemlélet és igazságkeresés alaphelyzeteire. A széttagoltan élő magyar nemzet (szellemi) egységesülő szándéka s annak összefüggései átvitt értelemben egy európai mértékű értékrend kimunkálásának a része lehet, s mint ilyen, közös gond és mérték. A szlovákiai magyarság történetének morális üzenete pedig, a jogtalanság éveinek a következményeképpen, sajátos színnel és súllyal járulhat hozzá egy pozitív múltszemlélet és nemzeti értelemben egészségesebb jövőkép kialakításához. Kiss József *Kötődések és távlatok* (2002) című újabb könyvének Előszavában írja, hogy „a tudományos ismeretekre alapozó publicisztikai színrelépés sajátos módon ad képet a közszellem adott állapotáról és változásairól. Egy időszelvényen belül maga a múlt és jelen közötti párbeszéd is egyfajta folyamatos önreflexiővá válik." A történelem – az önismerete forrása! Figyelmeztet rá, hogy a kötet fele anyaga az ötvenes-hatvanas évekkel foglalkozik. Sokakban a kor még élő emlék, személyes élmény, s ugyanakkor történelmi múlt is. Valós képe és összefüggései, a belőle leszűrt igazságok most válnak elvont ismeretekké és tanulsággá. Az eszme totalitását a totális anyagi kényszer, a pénz uralma váltotta fel. Minden kor a maga módján értékforrás, tanulságot kínál, ezért semmilyen múlt eleve meg nem tagadható. A történelem folyamatos, és az emberi sors nem ismer üresjáratokat. Ilyen értelemben a kisebbségi múlt igaz ismeretek és értékek aranybányája lehet. A hatalmon kívüliségben és kiszolgáltatottságban élő népcsoport bőven tartalmazza a huszadik századi politikai széljárások, történelmi fondorlatok és drámák elemeit. Kiss József pillantását szinte semmilyen erre vonatkozó tény, jelenség és tapasztalat nem kerüli el. Írásainak kiindulópontjai gyakran aprónak tűnő meglátások. Kibontásukat újszerű szókapcsolásokkal, fogalmakkal kíséri. A történeti gondolkodás útjai, az ellentétek, a közösségszolgálat és a háború járószalagja, a túlélés esélyei és a nemzeti együttérzés kútforrásai, az ütközőzónák és az önmegőrzés lenyomatai – mindezek könyve fejezetcímei. Aztán a Monarchia, Tiso és Beneš, L. Kubáni és M. Hodža, Jalta és Debrecen, Čatloš, Tito és Nagy Imre, Fábry Zoltán, Szalatnai és Turczel; a szlovákiai magyar sziget körül a gyakran viharos közép-európai tenger és világóceán kavarog. S ennek a sziget-érdeknek a morális fókuszában és létérzékelésében sajátos és igaz fény vetül régi megpróbáltatások és újkori kataklizmák bugyraira, vágyak, remények és csalódások útvesztőire, a politika játékainak torz húzásaira és a nemzeti együttélés csapdáira. S a háttérben hatalmi – legtöbbször nemzeti – érdekek hegyláncai tornyosulnak. Múltunk drámáinak sajátossága, hogy a béke első éveiben és egy demokratikus állam keretein belül történtek meg velünk. Mennyi egyetemes érvényű tanulság és titok feszül egyetlen kis népcsoport sorsában, múltjában?!

Nem kevésbé fontos, hogy önismeretünk milyen igazságok és értékek megfogalmazását teszi lehetővé a történésznek. Kiss József Emanuel Rádl professzort idézi: „... a kisebbségi sors trauma, amit a többségi nemzetnek beleérzéssel kezelnie kell, nem pedig örökké és mindenben egy általa megkövetelt államhűséget kérni számon." A háborút követő évekről Fábry Zoltán *Napló*jából vesz át gondolatot: „Ma nincs osztályuralom, mert nincs uralkodó osztály, csak uralkodó koalíciós réteg, uralomdemokrácia. A harc a demokraták és kommunisták között a részesedés arányáért folyik, de mindegyik párttag minden skrupulus nélkül átsétálhat – és át is sétál – a másikba. Nemzeti front a hatalom megosztására..." Írását Fábry-idézettel zárja: „Itt nem lehet más kötelességünk, mint az Európát kiteljesítő belső humanista erők és értékek mozgósítása, megtartása, őrzése, átmentése, megerősítése." Egy másik írás Kiss-féle zárómondata: „... a békét csak úgy lehet megnyerni, ha valamennyi nép győztesnek érezheti magát!"

Kiss történészi egyénisége és múltszemlélete mágnesként vonzza a következtetéseket, tanulságokat, elvont igazságokat. Ezeknek gyakorlati értelmük van, filozófiájuk elvont, értékük azonban életes, létfilozófiai értelmű. Gondolkodásmódját és múltszemléletét olyan forrásnak érzem, amely önismeretünket és identitástudatunkat gazdagítja és élteti, de szélesebb körűen is érvényes és igaz. Annak az egyetemesen alakuló látásmódnak és jövőképes historizmusnak is szüksége lehet rá, amely a jövő Európa múltszemléletét és új hatalmi filozófiáját készül kialakítani.

Duba Gyula

Kiss József
Kötődések és távlatok
Nap Kiadó

Válogatás a történész újságíró történelmi és kisebbségtörténeti írásaiból. A kötet tanulmányai és esszéi a kisebbségi önismerethez és magatartáshoz kínálnak fogódzót és szempontokat az árnyalt múltismeret igényével, maguk is a tudatos közösségépítés és jövőalkotás szerves részeivé válva.

Fűzve, 192 old., 15x21 cm
bolti ár: 160 Sk **kedvezménnyel 120 Sk**

„A Béla nyerett?”

Egy különös világot, ahol minden megtörténhet...

Béla von Goffa kilépett Samuel Borkopf könyvéből, a *Barátaimnak, egy Trianon előtti kocsmából* című kötetből, s magától értetődő természetességgel írta meg egy Trianon utáni szlovenszkói magyar kisváros bohém társaságának, csetlő-botló figuráinak további kalandjait. Mint tudjuk, Borkopf zsidó kocsmáros könyve végül is Talamon Alfonz álnéven jelent meg, de maga Béla von Goffa is alaposan megkeveri olvasóját, hiszen a *Szivarfüstben* majd másfél fejezetnyi anyagát a tatabányai *Új Forrás* című irodalmi lapban tavaly áprilisban Hajtman Béla álnév alatt közölte a szerző, sőt, akkor még a címe is másként festett: *Borkopfomnak* – ezzel a címmel jelent meg a részlet.

De nem is az az igazán izgalmas ebben a könyvben, hogy kicsoda is Béla von Goffa, és ki Samuel Borkopf, illetve a társaság többi tagja, Schön Attila, Stofek Tamás, Herr Vincenzó vagy Pepík Zefstein – akik mindkét kötet főszereplői. Hanem e kötet, a *Szivarfüstben* tétje kettős: egyrészt az, hogy tudja-e ugyanazon a magas színvonalon továbbírni a borkopfi hagyományt, azaz a *Barátaimnak...* című könyv mennyiben folytatható, érvényesen olvassa-e, folytatása-e a *Szivarfüstben* Borkopf regényének, s ha igen, akkor miképp kapcsolódik és miként nem a két szövegvilág. A másik kihívás pedig Béla von Goffa könyvének önértéke felől tételeződik: önmagában is értékes-e a *Szivarfüstben*? Ha nem lenne Borkopf elhíresült könyve, akkor is megérdemli a rá irányuló figyelmet?

A *Szivarfüstben* bonyolult intertextuális viszonyt épít fel a *Barátaimnak...* szövegével, magyarul: szereplők és helyszínek, események és apró utalások révén annyira kötődik a két szöveg egymáshoz, hogy radikálisan vetődik fel a kérdés: mennyiben „eredeti” mű a *Szivarfüstben*? Megkerülhetetlen kérdésnek tűnik tehát a két szöveg közötti viszony: a *Szivarfüstben* a *Barátaimnak...* szövegét egyszerűen csak folytatja?, továbbírja?, átírja?, értelmezi?, beleír?, kihasználja vagy felhasználja?, szétszedi vagy újra összerakja?

Von Goffa a cselekmény terét és idejét áthelyezi a Borkopf-könyvhöz képest: míg a *Barátaimnak...* többnyire a Galánta melletti Diószegen játszódott, a *Szivarfüstben* szereplőinek Neuhaus (talán Érsekújvár) jelenti az otthont (innen indulnak kalandos utazásaikra); míg a *Barátaimnak...* a felidézett eseményei, mint arra a cím is utal, a Trianon előtti időszakban, az első világháború boldog békeidőszakában játszódtak (a Monarchiában), a *Szivarfüstben* ideje a két világháború közötti időszakra tehető (egy másik államban, a masaryki Csehszlovákiában). Egyes szereplők, mint a már említettek, továbbra is a cselekmény központi figurái maradtak, néhányan mellékszereplőből főszereplővé váltak (mint például Thor Zoltán), mások teljesen eltűntek (mint például Pálinkás Egon vagy Hisnyóbányay uram), néhányan csak a *Szivarfüstben* tűnnek fel egy-egy epizód erejéig (mint például Zoo Germanicus irodalomtudós), mások az ismeretlenség homályából szinte főszereplővé lépnek elő (mint például a kékszemű bélai leányka vagy a könyvtáros Francesco).

Eltérően a Borkopf-mű szereplőitől, akik szinte ki sem léptek városkájukból, a *Szivarfüstben* szereplői nagy utazásokat tesznek: Prágában, Budapesten, a Garam mentén, Gömörben, a Tátrában láthatjuk őket. Míg a *Barátaimnak...* narrátora Borkopf, aki kihalt kocsmájában idézi fel az elmúlt boldog éveket, a *Szivarfüstben* narrátora Béla von Goffa, aki gyógyfürdőbeli kezelése alatt írja meg emlékeit, s címzettje nem a társaság összes tagja, hanem csak Borkopf. Míg az „eredeti” Borkopf izraelita, a *Szivarfüstben* szereplője unitárius vallású (52.), s ez felveti azt a kérdést is, hogy vajon ugyanarról a két szereplőről van-e szó. Be kell látni: Béla von Goffa a borkopfi világ segítségével egy autentikus, önmagában megálló, saját értékeket bőven felmutató szövegvilágot tudott felépíteni. Az egymással hol szorosan, hol lazán fűződő történetek, anekdoták a *Szivarfüstben* esetében is a műfaj kérdését vetik fel – s ahogy a *Barátaimnak...* esetében, itt is a novellafüzér megjelölés lehet a leghatékonyabb.

A *Szivarfüstben* mondatai nem hasonlíthatók Samuel Borkopf könyvének mondataihoz: míg Borkopf egyes indázó hosszúmondatai több oldalon át kígyóznak, Béla von Goffa kimért, néha aggályosan körülményeskedő mondatai rövidek, lezártak, s jóval könnyebben olvashatók. Von Goffa könyvének egyik nagy erénye, hogy mesterien variálja a kort idéző nyelvi regisztereket (például az igen jellemző germanizmusokat vagy azt a naiv nacionalista, turulmadaras szóhasználatot, amelyen Zoo Germanicus „irodalomtudós” kötetbeli szövegei szólalnak meg). Ellenkező irányú folyamatot jelez a „maringotka” kifejezés (22.), azaz a jelen szlovákiai magyar nyelvhasználatának visszavetítése. Ugyancsak a nyelvi regiszterek keverése figyelhető meg Herr Vincenzó alakjának egyénítésekor is: Vincenzó elszólásai, beköpései éppen a nyelvjárási szóhasználatnak köszönhetően nyilvánítják ki stílusértéküket, s lesznek telitalálatok.

Von Goffa könyvét helyenként az iróniának olyan, finoman szőtt utalásrendszere szövi át, amelyről nem lehet nem említést tenni. Herr Vincenzó bélműködése miatt Malackán kellett a társaságnak rövid kényszerpihenőt tartania – Malacka Herr Vincenzó nagy (testű) szerelme volt még Borkopfnál, azaz a név mindkét értelemben bosszút áll viselőjén (Malacka Herr Vincenzo bélcsavarodásának, szenvedésének helyszínévé transzformálódik, míg Herr Vincenzo végül Malackán végzi el szükségét.). A bélai kislány iránt érzett szerelem szintén a név jelentésén keresztül utal vissza a narrátorra – Béla von Goffa narcisztikus, a beteljesülést csak a néven keresztül beteljesítő szerelmére utal ironikusan. Gabinka, „ahogy gyöngéd, tejtől bársonyos ujjacskáival feji a birkákat”, a narrátor naiv panteizmusát kapcsolja a legnyersebb módon kinyilvánított élvezet kívánásához. A *Szivarfüstben* egyik legremekebb fejezete (?), elbeszélése (?) véleményem szerint az, „Melyben a beszélyek íróját a nagy múltú dizőz lánya, a mandulaszemű Böck Elvira lovagolja meg”, s amely az átöltözési jelenet mellett a férfiköltők neveit nőire átíró szerelmeseknek állít emléket (itt is a név nemiséggel való felruházása válik a kapcsolat feltételévé).

A címbeli, Béla von Goffára vonatkozó kérdést Herr Vincenzó teszi fel a *Barátaimnak, egy Trianon előtti kocsmából* egyik fejezetében a kártyacsatát vívó baráti társaságnak. Azt nem tudom biztosan, hogy Béla von Goffa „nyerett”-e ezzel a könyvvel, gyanítom igen. Viszont tudom, hogy nagyon sok olvasója biztosan nyerni fog olvastán – egy különös világot, ahol minden megtörténhet.

Németh Zoltán

Béla von Goffa
Szivarfüstben
AB-ART

Hajtman Béla regényének ihlető elődje Talamon Alfonz híres könyve (*Samuel Borkopf: Barátaimnak, egy Trianon előtti kocsmából).* A Borkopf-történetek tehát folytatódnak – az emlékezet szellemes, nosztalgikus történetmondása szerint.

Fűzve, 176 old., 14,7x21 cm
bolti ár: 180 Sk
kedvezménnyel: 162 Sk

„Nem ígérhetek semmit”

Íme, mit nem írt ez a Gyula: *„Addig nem ígérhetek semmit, / amíg meg nem találom a folyosómat, / a vasbeton falút, / vagy akár üvegborításút / jégvirágokkal még nyáron is – / mert csak az kell, / ami nekem tetszik, ami nekem jó.”* Szinte szóról szóra ugyanezt gondoltam, még helyenként nyáron is jégvirágokkal teli szívvel, amikor ez az ember megpedzette nekem, „mutatnám be” *A szerető önfegyelem* című könyvét. Én, a szerető önzés bajnoka, akinek csak az kell, ami neki tetszik, ami neki jó...? S ha netán nem tetszik? Vagy ha éppen tetszik a mű, és szokás szerint magamévá teszem? Akkor mit mutatok be vajon, önmagamon kívül. Hiszen egyébként is rendre önmagamról beszélek, önmagamról írok. Mint ahogy minden egyes ember, akivel megismerkedni szerencséltetett a sors. Csakhogy a nagy társadalmi sumákolás, védekezés közepette általában nem szokás beismerni az önzést.

De térjünk a tárgyra. A művészet éppen ott kezdődik valahol, ahol egy adott individuum bevallottan, tehát direkte önmagát adja minden léthelyzetben.

Méghozzá önnönmagát a nagy nyilvánosság elé szervírozva. Merthogy kizárólag önmagad elé mormolva, legfeljebb naplót írsz, ugyebár. Ami egyébként jóravaló cselekedet, hiszen az ember elsősorban kizárólag önmagának képes ártani vele, ha már használni nem tud. Ám ha valaki, mint a Gyula, meg a hasonszőrű csodabogarak, vagyis Gyula és mondjuk, jómagam, oly merénylet-re vetemedünk, hogy a jónép előtt direkte kitárjuk lelkünk legintimebb bugyrait is, akár segítő, akár ártó szándékkal, az már nem semmi. Mi több, művészet is lehet. A szerető önzés művészete. Ha pedig mindaz a gesztus, amely a vetkőzést, a kitárulkozást kíséri, megáldatik némi szerető önfegyelemmel, akkor te, kedves nagyérdemű, le nem rázol bennünket, amíg ép eszednél vagy... Vagyis kész a mű. Mit is ír Gyulánk, eme ízléses távolságtartással, mégis lerázhatatlan ragaszkodással lemeztelenedő szerző? A kötetzáró opusban a következőket: *„A recept: vegyél jó adag tehetséget, tudást, kitartást, fegyelmet, önfegyelmet, vegyítsd szeretettel, gyúrd kegyelemmé, súlytalan egésszé, csontá, míg össze nem áll örökkön hullámzó sóhajjá.”* Íme, ezek vagyunk mi, ez a művészet, tetszik, nem tetszik, ez Hodossy Gyula – a költő. De ez ám az apa, a magánzó, a piszkos világ terhével tehetetlenül küszködő, vagyis közéleti fontosjózsi, az alkalomadtán baleknak hitt kiscserkész, a megszállott irodalomszervező, a nagyhatalmúnak, gazdagnak képzelt, következésképpen irigyelt könyvkiadó Hodossy is... Bizony, mondom nektek, ha Gyula semmi mást nem kürtölt volna világgá, mint ezt az egyetlenegy imént idézett receptet, már akkor kalapot kellett volna emelni előtte. Még akkor is, ha amint a *Tudósítás* című versében írja: *„Megérkezett a csönd, / mint ahogy megérkezik / a butaság – / s néha a ravaszság is.”* Ide vagy másüvé, miközénk, ha úgy tetszik belénk, mindannyiunkba, a szerzővel együtt. Mert, ha megérkezett ide a butaság meg a ravaszság, ha nem, amint hajózni kell, trillázni is elkerülhetetlen kényszer. Írva vagyon ez is, *Csak azért is* címmel, imigyen: *„Trillázik nem illőn, / kappanhangú borzas varjú. / Bolond ez a világ, / hát trillázom én is.”* Na, most ezen négysoros olvastán merje valaki azt állítani, hogy nem egy tömény bölcsesség ez itten!

Tessék csak magunkba szállni. De minden fennhéjázó, rátarti, irigy gőgöt kiiktatva ám! Nehogy azt tessék gondolni, amit az *Áron és az írás* című kötetnyitó novella bunkó mellékszereplője kinyilatkoztat, hogy: *„Ilyet még én is össze tudnék firkantani(...); ha megenne az unalom, akkor sem pocsékolnám az időmet ilyenekre, ilyen szarokra.”* Mert ha bárki a hallgatóság közül ilyet össze tudott volna firkantani, akkor az az ember nem más, mint költő. Ha pedig nem tetszettek volt még *ilyet* összefirkantani, akkor ne tessen senki *olyat* gondolni, hogy *ilyet* akárki képes összefirkantani...

De lám, eléggé el nem ítélhetően, mily észrevétlenül elragadtattam itt magamat. Mentségemre legyen mondva, ez én vagyok, ilyen ember, ilyen stílus. Mondhatni, a szerető önzéssel utánozhatatlanul megvert, megáldott valaki. Aki képtelen, ám tulajdonképpen nem is akarta soha átlépni saját árnyékát. Mint ahogyan jellemző ez az itt jelenlévő, teljes természetességgel, megejtően a dicsőségre s nem kevésbé a szeretetre szomjas szerzőnkre. Csak ő más ember, más stílus. Benne a szerető önzés intenzívebben párosul a szerető önfegyelemmel, mint egy ilyen alkalmi szónokban, mint jómagam. Ő inkább gyengéd, mint kegyetlen, szomorú inkább, nem pedig dühös, szelíd mosoly bujkál szemében, ajkain, soraiban, gúnyos vigyor helyett... Szóval, amint az elején beharangoztam volt, nem ígértem semmit. Sőt, meglehet, nem is adtam. Ám a kötet olvastán világos lett, hogy igenis kell nekem az, amit a Gyula kínált, adott, mert nekem tetszik, nekem jó... Hiszen önmagamat kerestem a könyv soraiban, meg a sorai között is, s helyenként megtalálni véltem, akit, amit kerestem. Abban is biztos vagyok, hogy minden szeretően önző s csak egy csipetnyi önfegyelemmel megáldott olvasó egyetért velünk. Hodossy Gyulával, a szerzővel, a kötet avatott szerkesztőivel és nem utolsósorban velem, imént elhangzott közlendőmmel. Egyébként meg, teljesen mindegy. Kész a mű! Ettől a pillanattól elkezdi élni saját életét. Beköltözik a fejekbe, rámuszt csinál vagy épp rendet teremt a gondolatokban, szunnyadó ösztönöket ébreszt vagy éppen leföldel, tűnődő mosolyt, esetleg könnyeket fakaszt. Így legyen. Mert így van ez rendjén!

Barak László

(Elhangzott május 22-én Dunaszerdahelyen, a könyv bemutatóján.)

Hodossy Gyula
A szerető önfegyelem
Lilium Aurum

A szerző sajátos nyelvezetével, sokszínűségével mintegy az olvasó szeme elé tárja az ellentétek világát: elítélést és elbűvölést, lázadást és beletörődést, fájdalmat és örömöt; önmagát is az állandó változás, a mulandóság fényébe állítva.
Kötve, 152 old., 18x13 cm
bolti ár: 192 Sk **kedvezménnyel: 172 Sk**

bolti ár: 129 Sk
helyett: 99 Sk
bolti ár: 129 Sk
helyett: 99 Sk

A négy kötet együtt most csak 300 Sk!

bolti ár: 129 Sk
helyett: 99 Sk
bolti ár: 150 Sk
helyett: 110 Sk

Ismerős, és mégis más

„Miféle szerzet vagy te?” – kérdezi Barak László a válogatott kötete élére emelt egyik verscímével. Klasszikus önmegszólító versmodellt kínál ezzel, némiképp hagyományos költői magatartásra is utalva. S valóban, verseiből kirajzolódik egy jellegzetes, közép-keleteurópai értelmiségi, történetesen költői életút. Alighanem ez a válasz magára a kérdésre is: ez a szerzet maga Barak László, ötvenéves költő, szerkesztő, kiadó. Személyéhez különböző attribútumok járnak, a hétköznapi léthez szürkült gyerekkori barátok, akik közül csak ő váltott valamit valóra az egykori forradalmi és költői álmokból, az életpálya minden szakaszában megjelenő szolid, de nem ártatlan, ámbár nem is kockázatmentes mámorok, a másnaposság és a keserűdohány-íz emléke, a család, a költőségen csodálkozó nagymama, a bolondériának kijáró elnézéssel is legyintő feleség és a gyerekek képe. Meg valami kevés a munkáról, s gyakori szavak arról, hogy aki e verseket írja, az a költő, és sokszor rémítően magára marad – szemközt teleírandó papírlapokkal.

Egyszóval ez a kötet a maga módján lírai napló, így összeválogatva régiónk egy tollforgatójának korai emlékirata. Kirajzolódik belőle a kor. Amelyben éltünk és élünk, és még valameddig élni fogunk. Először tehát a szocializmus, a létező, amelyikből éppen a létezés, a mi létezésünk hibádzott. Valami ugyan jelen volt belőlünk benne, de hogy az azonos lett volna velünk, azt kötve hiszem. Barak László sem hiszi. Minden csak töredékes volt ebben a világban. Ezért lehet így fölsóhajtani: „miként születtem félre, / féligazságok közé”.

Így lesz természetes, hogy ekkor költői alakváltozatként Sancho Panzát mintázza meg. Azt az esetlen, kissé komikus figurát, aki a maga piknikus földhözragadtságában ellenpontozza az aszténiás Don Quijotét, az álmodozó, sokszor habókos ködlovagot, aki nem bolond, csak éppen anakronisztikus módon ragaszkodik eszményekhez, amelyekben már senki sem hisz. Sancho ezzel szemben a jelenében tartózkodik. Nem mondanám, hogy él, mert az élethez több aktivitás, hogy ne mondjam, több őrültség kell. Az őrültség helyére nyugodtan írhatnám azt is, hogy szabadság, mert vannak társadalmi korszakok, amikor szabadnak lenni őrültség, és csak őrültnek lenni szabadság.

Barak László tehát nem Don Quijotét választja, mert ezt az esélyt sem érzi reálisnak. De amikor az időből magát kizáró lovag helyébe a magát viszont a saját idejébe rekesztő Sancho bőrébe bújik, akkor nem tagadja meg a lovag eszményét. Éppen ezzel hívja rá föl a figyelmet, mert hiszen a választott figura eleve *ellenpont*. Azt is mondhatnánk, hogy e választással a pozitív módon meg nem élhető-mintázható élettartalmat annak negatív öntőformájával jeleníti meg.

Vagyis valós világunk elemeiből egy másik világot épít föl. Kissé szürreális ez, de azért nagyon is valóságos. Még a szabályai is ilyenek: ismerősek, és mégis mások. Az élet tartalmát adó értékek általában a *hiányukkal* vannak jelen. De a hiányukkal *jelen vannak* – ezzel adnak valami olyasmit, amit akár reménynek nevezhetünk. Nevezünk is.

Mert ugyan Barak László roppant módon következetes, amikor modernnek kell lennie, s igyekszik alkalmazkodni a változó irodalmi kánon elvárásaihoz, de azért valahol a versírói ösztön mélyén mégis a romantikus költői ideál határozza meg. Eszerint lehetne vátesz költő, lobogó, hevíti kora érzeménye. Szinte mindig valami rejtett, gyakorta nyílt iróniával tekinti saját költői létét, aminek természetes oka az, hogy a megélhető költői szerep nincs köszönőviszonyban azzal a kimondatlan elvárással, ami e szerepről benne, alighanem kimondatlanul is él. Valaha jólesett hinni, hogy ez csak az akkori rendszer létén bukott meg.

Aztán jött a másik, a rendszer változott, de csak a régi életünket tudtuk folytatni benne. Elveszett maradék illúziónk, napvilágra került mindaz a lelki-szellemi torzulás, amit az a világ fedett el, amelynek következménye volt. A szocializmusban még lehetett mentegetőzni azzal, hogy a polgárerényeket a hatalmi rendszer elfojtja bennünk, a polgári kereteket megteremtő világban azonban kiderült, hogy lélekben-szellemben súlyosan proletarizálódott ez a világ. Hogy ocsmány, vállalhatatlan felhangú (mert hosszas magyarázkodást követelő) kifejezést idézzek ide: elprolisodtunk, vagyis éppen az következett be, amitől féltünk.

Barak László számára a rendszerváltás fontos fejlemény volt, ahogyan az értelmiség számára általában. Ezért lehet referencia költészetének alakulása ebben az időszakban. Ami szembeötlő, hogy sokat veszít metafizikai töltéséből, ha úgy tetszik, publicisztikusabbá válik. Azért nem mondom, hogy közéletibbé, mert ennek a publicisztikus jellegnek a fő mondandója a közélettől való undor. A lányok jobbára prostik, akik a gyönyört üzleti alapon mérik, a férfiak nem tudnak szeretni, lelkesedni, érezni, gondolkodni, csak pénzért loholnak, valami kis koncot ki akarnak hasítani a privatizáció aranylázában, akár csak egy lángossütő-bódét, de az sem jön össze az alkati balekoknak. Erre már nincs is nagyon hagyományosan költői szó: „ezt jól elbasztuk, / de férfimunka volt” – mondja ki Barak, s elmélkedhetünk a vendégszöveg alakváltozásán.

A kiábrándulás többrétegű. Részint maga a társadalom hozza, részint a költészet is. Barak az utóbbi években visszakanyarodik bő évtizeddel korábban írt verseihez. Címük végig kisbetűvel íródik, mint az árulás miatt lefokozott Nemecsek közlegény neve. (Mivé lehet egyébként a közlegényt lefokozni?) A lefokozás ezek szerint nem csak hadbírósági, hanem költői ítélet is lehet. Azt fejezi ki, hogy kellene egy másik élet. Már csak azért is, mert az, ami van, túljutott delelőjén. Az emberélet útjának fele után már nem sok újdonság várható. Azzal kell számot vetni, hogy ez a félút az egész, de annyi biztos, hogy nem lehet a végére érni. Ezért nem is nagyon kínálkozik más alternatíva, mint visszanyúlni a kezdetekhez. Megpróbálni újraélni és újraírni a félutat, hátha kettővel szorozva kitesz egy egészet.

Az öntőforma és a (virtuális) öntvény tökéletesen illeszkednek, vagy legalábbis illeszkedhetnek. „A papír fölé hajolsz hát” – kezdi tíz évvel korábbi kötetében, hogy ma így egészítse ki: „nem hajolsz papír fölé” (ami persze nem igaz, mert másként hogyan született volna a későbbi vers), „gondolván, hogy megrezdül esetleg a víz / egy kútban...” – folytatta tíz évvel ezelőtt, és most ez a folytatás: „mert nem hiszed, hogy megrezdül a víz egy kútban”.

Azt hiszem, ezt nem kell magyarázni. De nem is lehet. Az elvágyódásnak már nincs iránya, nincs hova vágyódni. És mégsem reménytelen minden. Don Quijote alakja még várakozik arra, hogy a költő Sancho Panzából belé helyezze át lelki működésének központját. Mert a lovagkor már rég letűnt ugyan, de szélmalmok még vannak, sőt, a hírek szerint újak fognak épülni. Mert az EU szereti támogatni a tiszta energiát. A környezetvédők persze tiltakoznak, mintha a halhatatlan lovag bennük reinkarnálódott volna. Azt mondják, (igazán) tiszta csak az az energia, amit nem termelnek meg. Ez a gondolat pedig olyan szép, hogy akár költészet is lehetne. Tartalmában valami olyan, ami Barak László verseinek utóízeként is kísért az olvasóban.

Gróh Gáspár

(Elhangzott június 5-én Budapesten, az Osiris Könyvesházban, a könyv bemutatóján.)

Barak László
Miféle szerzet vagy te?
Válogatott versek
Kalligram

E mostani válogatás Barak László verseinek legjavát mutatja be. A kötethez tartozó CD-n a költő verseit Gál Tamás és Kiss Szilvia színművészek adják elő, zene: Zsákovics László, rendező: Gágyor Péter.
Kötve, 176 old., 16x24 cm
bolti ár: 280 Sk **kedvezménnyel: 249 Sk**

Érdekeink józan összehangolása

Köztudott és elfogadott tény, hogy nminden tudományágnak megvan a nmaga szaknyelve, amelyen a beavatottak kommunikálnak egymással. Ám ha a kutató valami oknál fogva fel akarja hívni a laikusok figyelmét is egy-egy tudományos problémára, hasonló taktikához folyamodik, mint az előadó-művészetben szokás: átrándul a „könnyű műfajba", vagyis ismeretterjesztő munkát ír. Ezt cselekedte nemrég Tölgyessy György akadémikus és dr. Miklós László, a szlovák kormány környezetvédelmi minisztere is. Környezetünk és mi címmel megírták az első szlovákiai magyar környezetvédelmi kézikönyvet a nagyközönség számára. A kéziratot állítólag segédtankönyvnek szánták eredetileg, nyilván ezért is bízták a Szlovák Pedagógiai Kiadó gondozására, de végül is ilyen kategóriai besorolásra nem kárhoztatták a munkájukat. Mondhatnánk, hál' istennek, mert ha tankönyv vagy segédkönyv lett volna belőle, valószínűleg megtorpanásra késztetné a spontán érdeklődőt. A kötelezőnek, ha csak egyszerű olvasmány is, van ilyen bénító mellékhatása. E könyv elé pedig kár lenne ilyen akadályt gördíteni.

A szerzők tíz fejezetre osztották mondanivalójukat, kezdve az élettelen táj bemutatásával és befejezve az élővilágra vonatkozó legfontosabb ismeretek leírásával. Hogy közben mi minden található a könyvben, nehéz, vagy inkább kár lenne részletesen felsorolni, mert ezáltal az olvasásélménytől fosztanánk meg az érdeklődőt. Azt azonban nem árt előrebocsátani, hogy nem egyszerű olvasnivalóról van szó, mert olyan nagy mennyiségű tényanyagot tartalmaz e könyv, amelyet egyszeri elolvasás folytán nem lehet emlékezetbe vésni, de felesleges is volna az ilyen törekvés, mert mint utaltunk rá, e sokrétű munka szükség szerint bárhol és bármikor fellapozható, persze ha egyszer már végigjárta a témát az ember. Hogy kézikönyv, arra leginkább az *Aranyat érő víz* című fejezet táblázatai, vagy az olyan számadatok utalnak, mint amilyenek a 101. oldalán találhatók a bioszféráról.

Az ember ha kezébe vesz egy új könyvet, önkéntelenül lapozni kezdi, és itt-ott beleolvas. Ha megnyeri tetszését egy-egy érdekes gondolat, kíváncsisága felfokozódik, és hajlandóságot érez arra, hogy az egészet elolvassa. Ha pedig idegennek érzi a mondatokat, becsukja a könyvet, és leteszi. Kár lenne, ha a *Környezetünk és mi* többek által jutna erre a sorsra. Hiszem, hogy ilyesmi nemigen történhet meg vele, mert eleve a könyv grafikai kivitelezése is figyelemfelkeltő. Sokszínű rajzok, grafikonok, térképek és fényképek teszik mindjárt az első látásra vonzóvá. Ami ugyancsak divatos manapság: a leíró szöveget mind tartalmilag, mind formailag színes széljegyzetek gazdagítják. Mivel a szerzők a tudomány művelőinek élvonalába tartozó magasan képzett szakemberek, sok szakkifejezést használnak, ám aki olvasni kezdi e könyvet, mindjárt az elején rájöhet, hogy náluk ez nem más, mint megfontolt pedagógiai szándék, hiszen minden szakszónak megadják vagy a magyar köznyelvi megfelelőjét, vagy pedig a magyarázatát. Tudományos ismeretterjesztő könyvet nem is szabad másként megírni, mint tudományos igénnyel, csupán a stílus az, ami által fel lehet oldani a mondanivaló szakirodalmi merevségét, helyesebben a tömörséget.

A szerzők több helyen is hangsúlyozzák, hogy a környezetvédelem közügy, nyilván ez késztette őket arra, hogy mondanivalójukat a nagyközönség számára leírják. Számos figyelmeztető gondolatot is rögzítettek egy-egy oldalon, például a 13-on is, ahol az alábbiak olvashatók: „Napjaink generációja sokkal inkább felel a jövő generációjának sorsáért, mint bármelyik korábbi. A politikai, állami és tudományos vezető körök világszerte felismerték, hogy óvatosságra van szükség, és az eddigi tapasztalatokat igen gondosan kell értékelni. Első ízben döbbentek rá arra, hogy az emberiség sorsa békés körülmények között is veszélybe került. Pánikra nincs ok, de megfelelő elővigyázatosságra szükség van."

Tölgyessy György – Miklós László
Környezetünk és mi
SPN
Kiegészítő tankönyvként is használható környezetismeret nem csak a tanuló ifjúság számára! Az összefoglaló munka szemléltető magyarázatok formájában, a tudományos ismeretterjesztő szakirodalom igényével láttatja változó környezetünket, szennyezését, természeti kincseinket, bolygónk élővilágát. Nemcsak természettudományi tárgyak szerelmeseinek, ajánlható otthoni búvárkodásra is. Sok színes képpel, táblázatokkal.
Fűzve, 136 old., 20,2x26 cm
bolti ár: 160 Sk
kedvezménnyel: 149 Sk

Ugyanezen az oldalon fejtik ki azt is, hogy a természet rendjébe való beavatkozásnak nincsenek mellékhatásai, mert mindenfajta beavatkozás egyensúlyt bont meg. Például egy faj kiiktatása a táplálékláncból a hozzá tartozó többinek vagy legalábbis némelyikének a pusztulását is okozza. Mi ma-

A KT Kiadó rendkívüli ajánlata

Dobi Géza
Martosi népdalok
Fűzve, 122 old.,
14,8x21 cm
bolti ár: 99 Sk

Dobi Géza
Mikor engem
besoroztak
77 katonadal
Fűzve, 80 old.,
12,5x20,5 cm
bolti ár: 98 Sk

Dobi Géza
Szélhívogató
Szlovákiai magyar költők megzenésített versei
Fűzve, 48 old.,
12,7x20,5 cm
bolti ár: 89 Sk

A három könyv most együtt csak **186 Sk**

gunk is tudjuk, hogy manapság boldog-boldogtalan használ növényvédő vegyszereket, de vajon hányan teszik ezt rendeltetésszerűen, s ha mégis, mennyi más kárt okoznak ezzel önkéntelenül is a természetben? Ezek mellékhatások lennének? Korántsem. Ugyanakkor Miklós László már az *Előszó*-ban felteszi a filozofikus kérdést: „Elvehetjük-e az emberiségtől az »érdekeihez« való ragaszkodás jogát?" De miféle érdekekre gondol? Hiszen mint fentebb leírja, mindenkinek szüksége van levegőre, táplálékra, vízre. Viszont energiatermelésre, közlekedésre, árutermelésre is ugyanúgy szüksége van. Az érdekeket azonban az „élet fennmaradásának feltételeivel a Földön" valakiknek össze kell hangolniuk; s éppen ő, a miniszter és tudós az egyikük, szerzőtársával, Tölgyessy professzorral egyetemben.

Hogy mennyire nem száraz olvasmány a könyv szövege, arról olyan már-már szépirodalmi kifejezések is tanúskodnak, mint például a tájsebek, tájsebészet vagy a szilárd víz, a sarki jég világa stb. Vajon mit nevez az ökológia tájsebeknek? A részletes és pontos választ a könyv második fejezetében adják meg, amikor a környezet szennyezését és védelmét taglalják a szerzők. Térképek segítségével még arra is rádöbbentenek bennünket, hogy a környezet sérüléseinek is vannak fokozatai. Ami ugyancsak kitűnő írói fogás: úgy tudják bemutatni a részleteket, hogy közben egyszerre láttatják velünk az egész világot, vagy legalábbis a Földet.

Aki kezébe veszi a könyvet, nyomban tapasztalhatja, hogy nem valamiféle vaskos enciklopédiával került kapcsolatba. Inkább egy könnyen kezelhető, tekintélyesebb füzetszerű kiadványról van szó, de lám, mi minden belefért, még olyasmi is, mint a településszerkezetek felsorolása, a hajléktalanság mint világprobléma, valamint a civilizációs betegségek térhódítása. Közlik velünk, hogy Brazíliában mintegy hétmillió elhagyott gyermek él, s a világon százmillió embernek nincs semmilyen lakhelye. Azt is elárulják, hogy miért lehetséges a Földön a rádiózás, mi óvja a Földet a napkitörések ártalmas sugárzásától, vagy mi az a „csapdába ejtett hő".

Nyilván tudjuk, csak éppen nem tudatosítjuk, hogy a levegőszennyezésnek vannak természetes és mesterséges forrásai. Az utóbbiak közül a legintenzívebbek az ipar, a közlekedés és a háztartási tüzelőberendezések. Leírják a savas esők keletkezésének mechanizmusát, és az általuk okozott károk közül a „haldokló erdőkről", valamint a pusztuló műemlékekről közölnek megrázó képeket.

A tíz fejezetben megírt mondanivaló témaköreit megközelítőleg egyforma súllyal ejtik latba, de ugyanakkor egyforma elbírálással is. Miért fontos ezt hangsúlyozni? Mert a környezetvédelemben, úgy tűnik, vannak attraktív és kevésbé figyelemre méltó problémák, amelyekkel a hírközlők túl intenzíven foglalkoznak, vagy éppenséggel félvállról veszik őket. Az utóbbi idők izgalmas kérdéseiként tárgyalják az atomerőművek veszedelmeket rejtő voltát, a tengerek olajszennyezését vagy a hatalmas erdőtüzeket. Viszont alig esik szó a tájvédelemről és a talajok állapotáról. A tájvédelem korántsem egyszerű esztétikai probléma, mint azt sokan vélhetik, a talaj pedig az emberi lét egyik nélkülözhetetlen feltétele a Földön. Bolygónk szárazföldterülete 148,9 millió km², s ebből mindössze 14,6 millió km² a szántóterület, az a pár centiméter vastag földréteg, amely élelem termelésére alkalmas. Az európai talajok átlagvastagsága mindössze harminc centiméter. A könyv 63. oldalán egy tömör széljegyzetben olvashatjuk, hogy hány élőlényfaj milyen egyedszámmal kap a talaj egy négyzetméterében helyet. Lélegzetelállító adatok. Gondoljuk csak el, hogy az egy hektárnyi jó termőképességű talajban lakó élőlények össztömege meghaladhatja a húsz tonnát, hacsak egy-egy felelőtlen vagy csupán meggondolatlan beavatkozás egyik napról a másikra tönkre nem teszi őket. Ám ha ez megtörténik, a termőképességnek is vége. Ezeknek az élőlényeknek ott szerves anyagra, azaz táplálékra van szükségük, amit rendszeresen pótolni kell. Vajon ki vonja felelősségre manapság a rablógazdálkodókat? E témával konkrétan a könyv sem foglalkozik, nem is ez a célja. Elsősorban alapismereteket kíván nyújtani, de egyben felébreszteni a lelkiismeretet is és továbbgondolásra ösztönözni.

Egy könyv megírásánál sokféle szempontot figyelembe kell venni, az olyan gazdag mondanivaló formába öntésénél, mint a *Környezetünk és mi*, különösképpen. Ami tán feleslegesnek tűnik benne, hogy a szerzők egy-egy problémát többször is felvetnek más-más fejezetekben, holott az előzőekben vagy a későbbiekben részletesen szólnak róla. Ez azonban lehet pedagógiai fogás is. Az viszont már inkább kifogásolható, hogy helyenként keverednek a szövegben az élőlényekre vonatkozó faj és fajta fogalmak. A *Közvetlen környezetünk élővilága* című (10.) fejezetben, de másutt is, a könnyebb azonosítás végett nem ártott volna feltüntetni az élőlények latin, azaz biológiai megnevezését, s ugyanakkor szigorúbban ragaszkodni a rendszertani felsoroláshoz. Hiszen végeredményben tudományos ismeretterjesztésről van szó. Persze mindez csupán nézőpont kérdése. Viszont igen következetesen alkalmazzák a szerzők az ökológiai fogalmakat a 9. fejezetben (például: populáció, biom, biotóp stb.), s ez különösképpen fontos, mert a mai felnőtt nemzedék a valamikori alap- és középiskolás tanulmányai folyamán ritkán találkozhatott velük.

Hangsúlyozottan kap helyet a könyvben a táplálékláncok, táplálékpiramisok és a táplálékhálók felépítése. Ez főleg azért szükséges, hogy végre beépüljön a köztudatba: nincs a természetben káros és hasznos élőlény. Ott minden fajra egyformán szükség van. A 103. oldalon ki is mondják: „A bioszféra működése révén önszabályozásra képes rendszer, így dinamikus folyamatok útján stabilizálja magát." Persze ha e folyamatokba nem avatkozik bele durván az ember. Ám sajnos sokszor kénytelen. Itt van hát az az ütközőpont, ahol egymással szembekerülnek az érdekek, nemcsak az embercsoportok eltérő érdekei, hanem a természet és az emberiségéi is. Nem a sokat emlegetett túlélésre kell törekedni, hanem arra, amire Miklós László nyomatékosan hívja fel a figyelmet, s valójában az egész könyv erről szól: miként érvényesüljön az egymástól elválaszthatatlan természetben és emberi társadalomban a „fenntartható fejlődés elve".

Csicsay Alajos

A Kalligram Könyvkiadó rendkívüli ajánlata

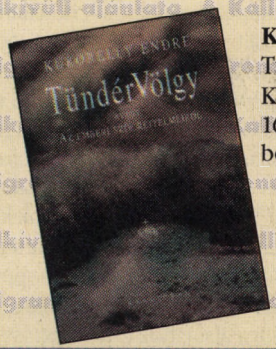

Kukorelly Endre
TündérVölgy
Kötve, 376 old.,
16,5x22,4 cm
bolti ár: 310 Sk

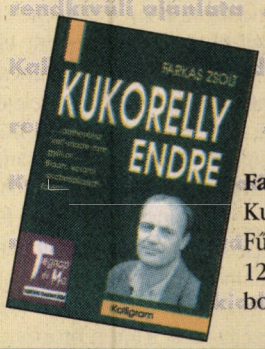

Farkas Zsolt
Kukorelly Endre
Fűzve, 224 old.,
12,5x18 cm
bolti ár: 190 Sk

Egyet fizet, kettőt kap! Azaz: kedvezménnyel vásárolhatja meg a regényt, s ajándékba kapja hozzá a szerzőről szóló monográfiát!

A két könyv most együtt csak **289 Sk**

Átokverte testek

Tallósi Béla első, *Megégett tulipánok* című kötete hat elbeszélést tartalmaz. Kicsit megtévesztő a borítón szereplő kép és a hátlapszöveg, mivel olyan, jobb híján szociografikusnak, regionálisnak mondható elvárásokat ébreszt a művekkel, azok irodalmiságával kapcsolatban, amelyek ha teljes mértékben nem megalapozatlanok is, a szövegek olvasói vonzerejét tekintve mégsem ezek tűnnek (legalábbis számomra) a legfontosabb szempontoknak.

A kötet legsikerültebb darabjai, véleményem szerint, a *Nyitott sírbolt* és a *Kígyóláng*, s nem sokkal marad el mögöttük a címadó *Megégett tulipánok* sem. E három elbeszélés tematikai és poétikai vonások révén is összetartozónak mondható, s el is különül a másik háromtól. Műfajilag mindhárom a balladák, a misztikus történetek, a kísértet- és végzetnovellák hagyományából építkezik, szereplői olyan világszemlélet hordozói, melyben kiemelt jelentősége van a babonáknak, a túlvilági hiedelmeknek, a boszorkánypraktikáknak és az életesemények magyarázatát meghatározó mágikus okozatiságnak. A szereplők beszédszólamában, a tipográfiailag is elkülönülő idézett monológ alakzataiban és a pattogó, perlekedő dialógusokban erőteljesen vannak jelen olyan archaikus megnyilatkozásformák (átokmondás, ráolvasás, káromkodás), melyek a szó teremtő, világalakító varázserejébe vetett hiten alapulnak; a figurák nyelvhasználatára jellemző továbbá a nyers, expresszív hatású, olykor a vulgaritásig is elmenő frazémák gyakori előfordulása, valamint a tájszavak, nyelvjárási elemek funkciós (nem erőltetett) használata is. A cselekmény a gondos motivikus megszerkesztettségével tűnik ki, a hatásosan működtetett, jelentéssokszorozó motívumismétlésnek köszönhetően (ezzel az eljárással a *Kígyóláng*ban él a legbravúrosabban a szerző) az elbeszélés feszes kompozíciójú marad, a több irányba ágazó, zárt epizódokká kerekedő kitérők ellenére is. A felütés mindhárom történetben meredeknek, nyomatékosnak mondható, sűrítetten fogja össze a későbbi események konfliktusgócait (pl. „Még csak formálódtak Szekeres Erzsébet nőiességének domborulatai, amikor bajusz kezdett pelyhedzeni az orra alatt." *Kígyóláng)* Mindezek együttesen teremtenek meg egy rusztikus atmoszférájú, baljóslatú árnyaktól övezett, a csodát is megengedő szuggesztív elbeszélői világot. Még egy valami összeköti ezeket a történeteket – a test sajátos ábrázolása. A szereplők gyakran szenvednek (betegségtől, rontástól, az embertelen bánásmódtól és a megerőltető munkától), s testükön hordozzák ennek nyomait; a test felett azonban nem mindig van hatalmuk, az gyakran uralhatatlannak bizonyul, ami démoni erőknek való kiszolgáltatottságával is magyarázható; a testábrázolások harmadik jellemzője a groteszk realizmus, ami az anyagcsere-folyamatok (vizelés, ürítés, szellentés) és a testi működés más tüneteinek (orrfolyás, vérzés, gennyedzés) nyílt megjelenítésében ragadható meg, s mint ilyen – jelen esetben tragikus mozzanatoktól sem függetleníthető – az altesti komikum forrását képezi. Mindegyik elbeszélésben találkozunk testi vagy szellemi fogyatékos emberekkel, akik a normálistól való eltérés miatt a közösség megvetettjeivé és kitaszítottjaivá váltak; stigmatizált egyénekké, akik embertársaik szemében az ördög szövetségeseinek számítanak, s ezért kíséri őket viszolygással teli gyilkos indulat.

Az *Elmenőben* című elbeszélés (akárcsak a *Pénz a kupertában* esetében) egy haldokló anya nézőpontjából elmondott, az emlékezet kacskaringóin kibomló monológ, melynek cselekményideje a szocializmus éveire tehető. Bár hiányoznak belőle a csodás és mágikus elemek, hasonló módon familiáris konfliktusok, szélsőséges szenvedélyek és gyűlölködések megjelenítésében és az uralhatatlan test ábrázolásában érdekelt. Ebben már viszont nem sikerül a szerzőnek olyan egyenletesen kitartott erős atmoszférát teremtenie, mint az előbb említettekben; a hasonlatok halmozása helyenként mesterkéltté, erőltetetté teszi a szöveg stílusát. A *Pénz a kupertában* érdekessége, hogy egy halálát közeledni érző („Nekem már nincs sok hátra. Érzem hogy hamarosan magához szóllít az úr."), írni alig tudó asszony nyelvén szólal meg. Egy hibákkal teli, rontott magyarsággal íródott levélről van szó, amelyet egy anya ír Amerikába disszidált lányához. A maga módján létösszegző, sorsával és lányához való viszonyával számot vető írás tragikumát az is fokozza, hogy nagy valószínűséggel sosem jut el a címzetthez („Nem tudom eljute a levelem hozád mer csak a nevedet tudom rá írni a kupertára meg aszt hogy amerika.").

Úgy gondolom, ígéretes dobbantás Tallósi Béla karcsú kötete, pályájának lehetséges későbbi alakulására vonatkozóan két kérdés fogalmazódik meg bennem. Az első: Vajon a *Nyitott sírbolt* és a *Kígyóláng* által megteremtett, kiérleltnek tűnő poétika mennyire talál majd folytatásra a későbbiekben, ki tudja-e aknázni az ebben rejlő lehetőségeket hosszabb távon is? A második pedig, hogy a szerző nyit-e (nem állítom, hogy ez okvetlenül szükséges) más témák, más műfaji hagyományok felé is? **Benyovszky Krisztián**

Megszelt kenyér, meztelen comb

Papp Imre új verskötetének alaphangja a celani szűkszavúság, a csönd és az elhallgatás dramaturgiájára építő versbeszéd. A csönd retorikája foszlányszerű montázstechnikával vegyül. Az erotikus szimbólumokkal telített kötet egyik kulcsszövege az *Alvás fortélya* című vers. A nő teremtésének bibliai képe operációvá lényegül át, melyet Ádámon altatás közben hajtanak végre. Az operációt orvosok helyett „mesterlegények" végzik, szikék helyett csupasz kézzel, a bordát durván kifacsarva. A nemi megosztottság aitiologikus magyarázatát tartalmazó Nagy Elbeszélések mellé sorakozik fel a platóni is, a sorrend azonban nem kétséges: a Lakomában Arisztophanész meséjeként előadott androgün-történet felülíródik, egyenesen törlődik a bibliai történet révén: „a legelején meg azt mondták, hogy is-is volt / az első, hülyeség, akkor meg annyi / különféle szerszám lenne ráágyazva, ezt tudta / a teremtő, így lett meg a nő" (23.). Ez a női princípium mint a férfi „tükörmása" a szövegek korporalizálásában érdekelt. A villamos, a palánkok, a kikopott falak, az emlékmű tulajdonképpen a város testrészei, ám ezt a várost a téren bronzszárnnyal szétterülő angyalok nemtelenítik (*Athika*, 21.). Szibilla, az ősi istennőhármasságok banyaarcának földi leképezése, nemcsak nőietlen, hanem animalizált: arról kell számot adnia, „nincs-e kecskelába" (*Cink*, 22.). A banya ellentéte a *Ráspoly és fizikai fortély* című versben megképződött perszóna, a lány, aki „nem szereti a krisztusi / férfi csontos lábujjakat" (43.). A köztes szint, az érett asszony „a megszelt kenyér" (32.), akinek a holdfázisok közül a telihold felel meg, s a fogantatás utáni nagy hasú hold (Töredék, 12.) tulajdonképpen átmenetet képez az elsősorban az emlékekből felbukkanó anya alakjához (*Parnasszosz*, 40., *Anyám naplója*, 41.). A nő éretté válását nemcsak a holdfázisok, hanem az évszakváltozá-

Valóság helyett fikció

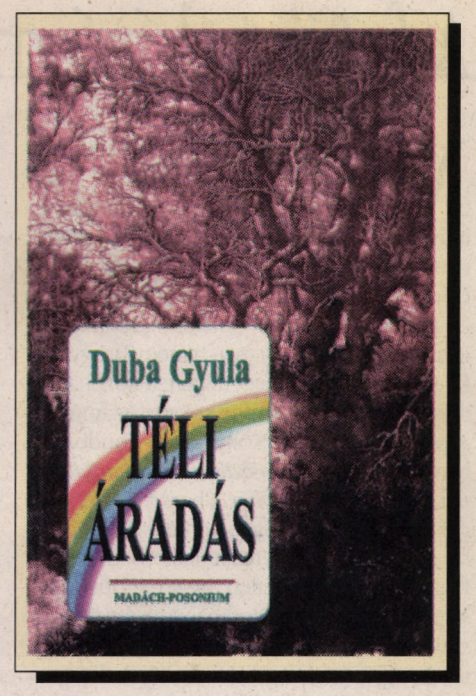

Darázsfészekbe nyúlt Duba Gyula, amikor eljutott közvetlen jelenünkig, ama történelmi időszakig, melynek valamennyien részesei voltunk, s megpróbálja megírni 1989 (legalábbis a pozsonyi-szlovákiai 1989) *Háború és béké*jét. „De a lényegi kérdés nem merül fel: milyen is a bársonyos forradalmi hatalom? Milyen a gyengéd erő? És milyen a jámbor változás? A hatalom, beigazolódik, sosem tesz fel önmagára vonatkozó kérdéseket. Mert a hatalom nem elmélet, hanem gyakorlat."

Csakhogy: ne feledjük, 1812-höz még Tolsztoj is csak jó fél évszázad múltán mert nyúlni, s igaz, hogy különbség van (noha csak mondvacsinált különbség) történelmi és társadalmi regény között, s bizony, a *Téli áradás* is a történelem regénye immár, inkább, mint a máé. Ennek ellenére (vagy talán éppen ezért) izgalmas olvasmány Duba regénye, földuzzasztott volta, több mint negyven íve ellenére, s noha az utóbbi három évben immár a harmadik Duba-könyvvel próbálunk megbirkózni, nem szólva a másodközlésekről, a magamfajta, hosszútávfutó olvasó végül is elégedetten teszi le a tomust: hisz épp magam voltam, aki hiányoltam, hogy szerzőnk miért nem próbálja ki a gyakorlatban, amit pedig elméletben már olyan jól megemésztett: a korszerű regénypoétikát. S megkísérti a halálugrást: szinte egy Borges vagy Bulgakov módján száguldoznak a regény protagonistái (Drabicius-Drábik stb.) az évszázadok labirintusaiban, s mi, hagyományos szlovákiai magyar regényekhez szokott olvasók ugyancsak kapkodhatjuk a fejünket, hogy kiderítsük, hol is járunk most éppen az évszázadok sűrűjében. S lehet bármilyen előjelű a véleményünk Duba későn jött, hetvenen túli kísérletéről, azt alighanem egyértelmű pozitívumként könyvelhetjük el, hogy a *Téli áradás* talán mind a mai napig Pozsonynak és történetének a legkomplexebb regénye akár cseh–szlovák vagy osztrák–német viszonylatban is. S ez bizony, ahogy a pestiek mondanák: nem semmi.

A hírverés arról szólt, hogy Duba sorra fejezi be trilógiáit. A tavalyi *Halódó parasztvilág* eszerint az *Ívnak a csukák* és az *Örvénylő idő* harmadik kötete volt, a *Téli áradás* pedig az *Aszály* és az *Álmodtak tengert* vége. Amannak ugyanis Nagybene volt a protagonistája, míg emennek Gál. Igen ám, de az *Aszály* és az *Álmodtak tengert* Gálja valahogy kilúgozódott a *Téli áradás*ból, mert bárhogy keressük, sehol nem leljük nevét a végtelen regénytengerben, s így bizony csak tippelhetjük, hogy valami csoda folytán névátlényegülés történt. Minthogy az új regény protagonistáját Gondterheltnek hívják (micsoda találat!), alighanem őt kell sejtenünk Gálként. Ez persze csak azt a korábbi gyanúnkat látszik igazolni, hogy Duba hiába próbálja beleerőszakolni hőseit egy idejétmúlt regénypoétikába, ez legtöbbször nem sikerül neki. Nem is sikerülhet, hisz végül is mind a tíz regényének s legalább száz novellájának (így a két trilógiának is) egyetlen hőse van: maga az író, Duba Gyula.

S ez fölvet egy további kérdést: ki kicsoda hát ebben az újabb történetben, a *Téli áradás*ban? (A címet nem igazán érzem telitalálatnak.) Hisz mondottuk: mindannyian jól emlékszünk még a pár éve zajlott eseményekre s szereplőikre. S bizony, az írónak csak le kellett volna hajolnia a figurákért, s pompás szereplőket, mi több, kincseket talált volna. Budaj és Mikloško, Čarnogurský és Kňažko, Markuš és Mečiar, Moric és Schuster, Sárkány és Szigeti, Dobos és Grendel, Hunčík és Duray, s a jámbor olvasó mégis hiába keresi a regény nagyszámú szereplői között a valóságos történelmet és szereplőit, bizony, nem találja őket. Duba nyilván úgy gondolta: ne ismerjen senki magára, s különben sem történelmet írok, hanem regényt, büntetlenül mozgathatom hát a bábjaimat, hisz az én teremtményeim.

Csakhogy... Hosszú száz oldalakba telt, amíg magam is rájöttem: a leginkább éppen azért lanyhul egyre inkább az érdeklődésem, mert senkire sem ismerek rá, mi több, épp az ellenkezője derül ki mondjuk Barabásról, Lizácskáról s bármelyikükről, különösen a kisebbségi tudatformálók társaságában, mint amit elvárnánk tőlük, s mint amit valóban cselekedtek is (persze, ha nem micsurinizálta volna őket ennyire Gyászos Teremtőjük). Duba nem döntötte el: memoárt akart-e írni, vagy fikciót. Persze, tudom, hogy se ezt, se azt (vagy ezt is, azt is), pontosabban a kettőt egybemosva (megint csak Micsurin?). Amint az ábra mutatja, ez nem mindig működik. Magam csak sajnálni tudom, hogy a történelem valóságos, hús-vér figurái helyett csak fikciót kapunk. A valóságos szereplők ugyanis, érzésem szerint legalább, sokkal izgalmasabb figurák lehettek volna, mint Duba megerőszakolt „hősei". Mert így csak keresztrejtvényt fejthetünk, találgatván, hogy Mephistó nem Mečiar-é, vajon Barabás Dobos-e vagy Grendel, Zsembery Kolos Bábi-e vagy Zs. Nagy, s Drábik-Drabicius Gérecz-e vagy Mečiar. Mindez persze lehet, hogy csupán az én szubjektív problémám, úgy kell nekem. De másoknak vajon nem problémájuk-e?

Summa summárum: a *Téli áradás* érdekes és izgalmas kísérlete egy nyolcadik évtizedében járó cseh/szlovákiai magyar írónak. Túlírtsága ellenére. Ha a szerző a harmincas éveit taposná, azt mondom: sebaj, van még idő szépen járni. Most csak azt mondom: siessünk, nincs idő.

Cselényi László

sok is leképezik: a tavaszhoz kötődik a megszületés (9.), a nyárhoz az „egyéni harapások" (11.), az őszhöz a hajat fehérre mosó eső (37.), a télhez a gyógytea és az „alul felül szárított rét" (41.). A pipacsok az érett asszony nemi szimbólumai, akárcsak a szétnyílt, piros tulipán: „a meztelen / combok között a fehér bugyogó / mit takar, puha, kecses kincset" (*Pipacs*, 10.).

A férfitörténet folytatása nem hármasságra épül, hanem kétpólusú: a krisztusi férfi élete karácsony és húsvét közé feszül. Az átmenet itt sokkal észrevétlenebb: a megszületés helyett a karácsonyi „öldöklés" képe a pikkelyes, véres henteskötény (*Veterán karácsony, Prága*, 15.), a keresztre feszített pedig gyermekké lényegül vissza (*A lassú kék*, 31.). A feltámadás sem örömteli, hanem őszies és szomorú (34.), s az antik–pogány alvilágkép révén tulajdonképpen teljesen törlődik (*A passz igaza*, 29.).

A versek ismétlődő momentumaival párhuzamosan térnek vissza a kötetet illusztráló Lőrincz Zsuzsa-grafikák motívumai (az angyalok, a villamos, a kacsák, a hattyú, a városképekbe szétoldódó meztelen női test). A szövegek antik–keresztény kontaminációs technikájának feleltethető meg az az eljárás, melynek során Lőrincz Zsuzsa képén a kádból kiugró, s tulajdonképpen az egész várost elszédítő karácsonyi hal a hentes kezéből kicsusszanó, uszonyával a férfi feje fölött csapkodó, ám deréktól felfelé asszonytestű szirénné változik.

Polgár Anikó

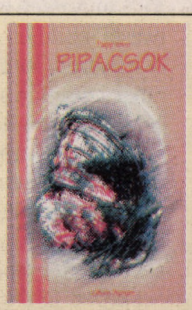

Papp Imre
Pipacsok
Lilium Aurum
Kötve, 48 old., 14,5x22,4 cm
bolti ár: 119 Sk
kedvezménnyel: 105 Sk

A fotószakíró megmérettetése

Minden jel arra utal, hogy a két világháború közötti korszak szlovenszkói magyarok kultúráját és művészetét meghatározó személyiségei közül nem Dobossy László, Szalatnai Rezső, Sziklay Ferenc, Balogh Edgár vagy Alapy Gyula élete és tevékenysége lesz elsőként tudományos igényességgel feldogozva, hanem Brogyányi Kálmáné, akit a sors az említettek közül a legmesszebbre – Amerikába – vetett-száműzött. A pozsonyi AB-ART Könyvkiadó gondozásában megjelent *A fotószakíró Brogyányi Kálmán* című monográfiája Albertini Béla budapesti fotótörténész legújabb kutatási eredményeit adja közre ebben a témakörben. A megfogalmazás nem véletlen, hiszen a budapesti szerző nem csak a fotográfia területén kifejtett szakírói teljesítményt értékeli, hanem részletes Brogyányi-életrajzzal is szolgál. Ez mindenképpen rendkívüli, egyben hasznos döntés volt, hiszen komoly hiányt pótol. Elég elolvasni a könyv mellékletében közzétett, különböző lexikonokban megjelent Brogyányi-szócikkeket és azok Albertini által elvégzett korrekcióját, kiderül, hogy egyik sem hibátlan, hemzsegnek bennük a téves adatok, gyakoriak a névelírások, sőt az elhallgatás stratégiája sem ritkaság.

Brogyányi élete mintapéldája a kiszolgáltatott, az események terhétől és az ideológiai megfontolásokból a kompromisszumok sorát hol passzívan, hol aktívan vállaló közép-európai provinciális értelmiségi sorsnak. De ugyanez elmondható a fentebb említett összes személyiségről, és – akár bevalljuk, akár nem – minden bizonnyal ez a tény is szerepet játszik abban, hogy az immár múlt század első felének, illetve első háromnegyedének aktív szlovenszkói szerepvállalóiról nem születtek tudományos értékelések. Az egyik személynél a kommunista elkötelezettség, a másiknál az aktív fasisztabarát magatartás, míg a harmadiknál a Horthy-rendszer kiszolgálása jelent problémát. Ezért inkább hallgatunk, vagy elhallgatunk történelmi tényeket, s ha netán születik is valamiféle értékelés vagy annak irányába tett lépés, akkor a tudománytól idegen, ideológiai szempontokat, hamis kisebbségi kifogásokat keresünk és találunk bőven. Ilyen szempontból Albertini könyve bátor vállalkozás, amit kutatási módszerével és gazdag levéltári anyagismeretével kiterjeszt, mert nem hallgatja el Brogyányi Kálmán ma egyesek számára kényes balos lelkesedését, ugyanúgy kertelés nélkül ír a második világháború utolsó hónapjaiban tanúsított fasisztabarát magatartásáról is. Fontosnak tartom ezt a tényt, mert hazai magyar szerzők ilyen megjegyzései, megállapításai mindig az árulás vádját hozzák, illetve hozták magukkal. Az Albertini-könyv szerkezete jelzi, hogy szerző tudatosította a téma kényes voltát, több évtizedes kutatásai pedig kellő ismerettel vértezték fel (pl. *A Sarló szociofotós vonulata.* Pozsony, 1993; *A magyar szociofotó története a kezdetektől a második világháború végéig.* Budapest, 1997), ezért tartotta elfogadhatónak, hogy a cím ellenére az életrajz felvázolása meghaladja a fotószakírói tevékenység elemzésére és értékelésére szánt terjedelmet, az ugyanis a szövevényes életút keretébe épült be. A szakmai tevékenység ismertetése ennek következtében időrendben halad, mindvégig következetes közép-európai kontextus módszertani érvényesítése mellett. Brogyányi teljesítménye így kerül szakmai és kultúrtörténeti szempontból is az őt megillető helyre, hiszen a magyarországi, erdélyi és cseh párhuzamok mellett a németországi és az oroszországi történések figyelembevétele egyértelműen pozitív eredménnyel jár a pozsonyi műkritikus és fotószakíró értékelésekor.

A kutató figyelme újságcikkektől szaklapokban megjelent tanulmányokon át egészen az 1933-ban kiadott *A fény művészete* ig terjed. A szakíró és elkötelezett közéleti ember kettőségéből ered – Albertini szerint – Brogyányi azon kísérlete, hogy egyszerre és együtt képviselje a művészeti modernizmust és a szociális érzékenységet. Következésképpen érvényes ez a fotográfiáról vallott nézeteiről is, Moholy-Nagy László elméleti munkásságát követve – akinek első közép-európai magyar közvetítője lett – a fényképezést *„öntörvényű, szuverén jelenségként, a festői fotografálás tagadásaként jelenítette meg"*. Ugyanakkor *„társadalomelméleti szempontból érzékelhető a Moholy-Nagytól való eltávolodása"* – írja Albertini, mert a Bauhaus tanárával szembefordulva Brogyányi szerint a művészet és azon belül a festészet problematikája *„nem eszközbeli vagy optikai kérdés, hanem társadalmi"*. Ennek a gondolatmenetnek logikus modernista végkifejlete volt a fotográfia legmagasabb fejlődési fokának meghatározása, amit Brogyányi az osztályharcos szociális fotográfiában vélt megtalálni. A pozsonyi *Forum*ban 1932-ben több folytatásban magyarul és németül közölt *A fotográfia útja – Der Weg der Fotografie* ezt a kettőséget tovább cizellálta. A *Forum* egykori szerkesztője a szociológiai szempont érvényesítését követelte, mégpedig tudatos tudományos igényű szakelemzések figyelembevételét, s a fotográfia csak ezután következhetett, aminek küldetését végképp nem a *„végső konklúzió"* kimondásában látta. Egyik oldalról a szociális probléma osztályjelenség felől való megközelítése, a másikról a művészeti autonómia princípiuma érvényesül ezekben a Brogyányi-írásokban. Az osztályszempont érvényesítése ellenére a korának legprogresszívebb fotóelméletét propagálta, Albertini Béla fotótörténeti megállapítása szerint a pozsonyi építészeti és képzőművészeti folyóiratban közölt elméleti írás a magyar fotótörténet szempontjából is komoly jelentőségű, mert *„a magyar szociális fényképezés elmélettörténeti szempontjából mérföldkövet képez. Itt olvashatunk ugyanis a magyar nyelvű szakirodalomban először szociofotó-fogalom megközelítéséről"*. Albertini nemcsak az életút vargabetűit láttatja a régió és az ideológia összefüggésrendszerében, hanem a művészetét is. A Szovjetunióba nyúló szálakra, onnan többek közt prágai közvetítéssel érkező elméletre hívja fel a figyelmet, valamint arra, hogy az 1930-as évek Berlinje sem volt kivétel ez alól. Mind Albertini, mind a többi fotótörténész egyértelműen vallják, hogy 1932 jelentette a pozsonyi szakíró munkásságnak csúcsát, az 1933-ban kiadott *A fény művészete* kisebb korrekcióktól eltekintve csaknem megegyezett a *Forum*ban közölt *A fotográfia útja* tanulmánnyal. Albertini fiatal kollégájával, Miltényi Tiborral egyetértve állítja, hogy Brogyányi *„nem fedezett fel semmi újat a fotóelmélet területén, csak közvetített"*, ez való igaz, de miként és milyen helyzetben, illetve közegben! Ezt is megtudhatjuk Albertinitől: a *Forum*ban közölt tanulmányát nem jegyezték a hazai szakmában, de Magyarországon sem, csak a kolozsvári *Korunk* közölte egy részét. Az 1933-as könyvváltozatot hasonló sors kísérte, szlovákiai szakmai visszhangja nem volt (csak a magyar szerkesztőtársak recenzálták), a korabeli magyarországi fogadtatást pedig nem szakmai, hanem elsősorban ideológiai szempontok motiválták. Alapvető magyar és szlovák művek nem említik nevét, legjobb esetben is csak egy-egy szöveggyűjteménybe nyert bebocsátást (pl. Bán András révén), vagy itt-ott hivatkoznak 1933-as könyvére. Az értékelés mind ez ideig hiányzott, Albertini Béla viszont visszahozta a tudatba Brogyányi személyét és fotószakírói munkásságát. Teszi ezt elfogultság, határon túlra szánt lelkesítő üzenetek nélkül, pontosan megnevezve Brogyányi Kálmán helyét a magyar fotótörténetben, valamint a teljesítmény pozitívumait és negatívumait.

Hushegyi Gábor

Albertini Béla
A fotószakíró Brogyányi Kálmán
AB-ART
Fűzve, 176 old., 14,8x21 cm
bolti ár: 200 Sk
kedvezménnyel: 150 Sk

Az író mint ember

Az író nem ember, legalábbis nem olyan, mint én – gondolja az átlagolvasó (aki természetesen nincs) –, bizonyára nem úgy él, nem úgy gondolkodik, mint akárki, egyébként nem lenne író. Ezért is érdekel bennünket annyira az előző századok íróinak, s nemkülönben kortársainknak a magánélete, neveltetése, családi háttere, hétköznapi tevékenysége stb. Ezért is olvassuk oly nagy élvezettel az életrajzi munkákat, az életútinterjúkat, az írókkal való beszélgetéseket (hiába is mondja Esterházy Péter: „ez nem normális dolog, hogy az írók beszélnek. Az író nem beszélő állat, az író az író állat!") –, valljuk be, kicsit hasonló kíváncsiság munkál ilyenkor bennünk, mint a bulvárlapok olvasóiban, akik a mai sztárok (az író mint sztár?) magánéletébe próbálnak bepillantani.

Cs. Liszka Györgyi nem bulvárlap-interjúkat készített, de a dunaszerdahelyi Nap Kiadónál *Ezüstszálon* címmel megjelent kötetében közreadott beszélgetései nagyrészt a fenti kíváncsiságot is kielégítik. A nyolc jeles írót, idősebbet és fiatalabbat, felvidékit és magyarországit (Barak László, Bereck József, Bettes István, Esterházy Péter, Grendel Lajos, Hizsnyai Zoltán, Tőzsér Árpád, Varró Dániel) ugyanis olyannyira testközelbe hozza, hogy néha már-már úgy érezzük, magunk is ott ülünk a beszélgetőpartnerek mellett. A valóságos, élő, baráti beszélgetésekre jellemző könnyedség, fesztelenség, látszólagos kötetlenség, pajkos évődés, intellektuális humor bennünket is felold és magával ragad, mármár a személyes találkozás élményével ajándékoz meg. Természetesen kettőn áll a vásár, de nyilvánvaló, hogy az interjúkészítő személyisége, közvetlenséggel elegy laza erőszakossága, ugyanakkor felkészültsége, az életművekben való jártassága (és a partnerei többségével már korábbról meglévő kontaktusa, sőt a bevezetésben bevallott iránt érzett szeretete) nélkül nem ilyen szövegek születtek volna. Az pedig az utólagos újságírói, sőt írói teljesítményét dicséri, hogy az írott változatok vissza tudják adni az egykori beszélgetések atmoszféráját, egy-egy pillanat feszültségét éppúgy, mint a varázsát.

Az interjúkészítőt ezúttal elsősorban nem az író, hanem az ember érdekli, pontosabban inkább: az író mint ember. „... szerinted, ki az a Hizsnyai Zoltán?" teszi fel a látszólag bugyuta indító kérdést például a többkötetes költőnek, a szlovákiai magyar szellemi életet a kilencvenes évek elején megbolygató esszéistának, a *Kalligram* folyóirat főszerkesztőjének. Jön is mindjárt a méltó válasz: „Hizsnyai Zoltán én volnék, aki 1959. február 13-án születtem a Gömör megyei Rimaszécsen..." Vagy az is jellemző, ahogy a Barak Lászlóval, a szintén költőként és publicistaként, a Nap Kiadó igazgatójaként, közéleti emberként ismert alkotóval lefolytatott beszélgetés indul: „Hát ki is vagy te tulajdonképpen, miféle szerzet? – Ember vagyok. Legalábbis úgy néz ki, mintha ember volnék. Végül is." Az egy-egy ilyen kezdés után lezajló párbeszédből aztán fokozatosan és érzékletesen körvonalazódik maga az emberi arc is.

Abban, hogy valaki milyen emberré válik, nagy szerepe van a genetikai örökségnek, a családi háttérnek, a neveltetésnek, az iskoláknak, a pályakezdő élményeknek és lépéseknek (az első versek megírásának), az emberi kapcsolatok alakulásának. Jól tudja ezt Cs. Liszka Györgyi, rendre rá is kérdez beszélgetőpartnereinél, akik közül többen maguk is épp ezt hangsúlyozzák. A prózaíró Bereck József, aki civilben a *Csallóköz* című lap főszerkesztője, például azt mondja: „Nézi az ember a szüleit, önmagát, és rá kell jönnie, hogy az élet genetikai folytonosság. Egy végeérhetetlen láncolat, melynek elején és végén maga az Isten áll, és hogy nincs szebb, mint láncszemként ebbe beleépülni. Hogy ők tulajdonképpen én vagyok..."; vagy Tőzsér Árpád így beszél az apaságról: „Ez kapcsolt bele az emberi folytonosságba, ez az a kontinuitás, melyet, ha valaki nem érez, akkor az égvilágon nem értett meg semmit. Hogyha hátranyúlok, még fogom apám, anyám kezét, ha előre, akkor meg már a gyerekeimét... Megérezni ezt a kozmikus egységet, ez az az ezüstpillanat, melyben talán a mindenség található." A hat szlovákiai magyar íróval való beszélgetés külön érdeme, hogy a múltról beszámoló részletei nemcsak az „emberré válás" folyamatához szolgálnak érdekes adalékokkal, de a felvidéki magyar társadalom-, illetve művelődés- és irodalomtörténethez is, hiszen a felnőtté válások, az írói, közéleti pályák kibontakozása, alakulása az előző, kellően még mindig nem feldolgozott évtizedekben zajlott le.

A szintén rendre visszatérő, ezért a beszélgetéseket (minden élvezetességük ellenére) kicsit egysíkúvá, sztereotippá tevő kérdéskör a nőkhöz való viszonyt érinti. Férfiak emberi portréjának megrajzolásához ez nyilván nem mellékes, és hát nő kérdez férfiakat, talán ez is indokolttá teszi a kérdést, de az igazi magyarázatot mégis inkább az adja, hogy az interjúk többségét az *Új Nő* című dunaszerdahelyi lap rendelte meg, és rövidített változatuk eredetileg ott is jelent meg. A „Mi a véleménye a nőkről, úgy általában?" kérdés feltevése a többek között az *Egy nő* című könyvet megíró Esterházy Péternek még csak indokolható is (vagy éppen neki nem?), de hogy a kitűnő költőtől, Bettes Istvántól miért kérdez ilyeneket („Mit gondolsz a nőkről?"; „Szereted a nőket?") egy nő, még ha egy női magazinnak dolgozik is, az kevésbé világos. Többet megtudunk az emberről, tehát eredményesebb a kérdésfeltevés, amikor a házasság, a család intézményéhez, a gyerekekhez fűződő viszony kibeszélésévé tágul, mint például a Grendel Lajossal vagy az Esterházyval folytatott beszélgetés, ez utóbbi ugyanakkor rövidebb és több szempontból csonkább a többinél, mert másról szinte nincs is szó, hiányzik belőle például a fent vázolt első kérdéskör.

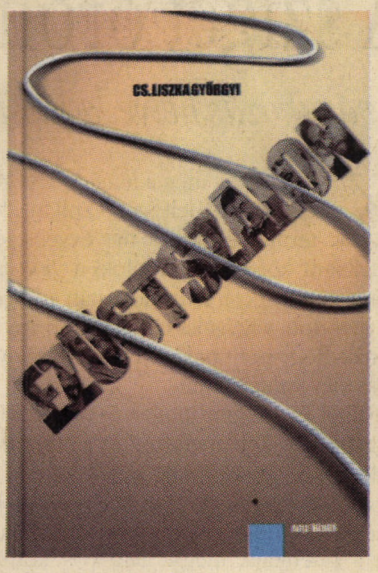

Cs. Liszka Györgyi
Ezüstszálon
Nap Kiadó
Egy szerkesztő rendhagyó interjúkötete. Írók és irodalmi szövegek kötetlen beszélgetése, könnyed csevegése, közvetlen párbeszéde. A beszélgetőtársak: Barak László, Bereck József, Bettes István, Esterházy Péter, Grendel Lajos, Hizsnyai Zoltán, Tőzsér Árpád, Varró Dániel.
Kötve, 192 old., 13,6x21 cm
bolti ár: 180 Sk **kedvezménnyel: 160 Sk**

S nekem általában mégiscsak hiányzik az írói életmű, illetve az egyes írói művek, de legalább azok világának szervesebb és gazdagabb felhasználása, mozgósítása a dialógusok során (a beszélgetések után közölt egy-két vers, illetve prózai szöveg ezt nem tudja pótolni), hiszen az emberi arc mégiscsak az írói teljesítmény miatt válik számunkra érdekessé. Persze, ez már lehet, hogy szakmai ártalom, hiszen magam is készítettem az elmúlt években írókkal beszélgetéseket, melyekben épp ellenkezőleg, szinte csak a művekre, életművekre koncentráltam, s ezeket nyilván azért lehetne kárhoztatni, mert magukról az alkotókról nem sokat lehet belőlük megtudni.

Cs. Liszka Györgyi beszélgetéskötete mindenesetre hatásosan érvel amellett, hogy az ismert írókat emberközelbe hozó, bölcs gondolataikat szórakoztató formában előadó interjúknak helyük van, mind lapjainkban, mind a könyvpiacon. Különösen akkor, ha olyan irodalomtörténeti szempontból fontos tények is megtudhatók belőlük, mint például az, hogy Tőzsér Árpád fiatal korában nőfaló fenegyerek volt, hogy Varró Dániel máig is szereti a gagyi társasjátékokat, s hogy Esterházy Péter miért is rágja a körmét.

Elek Tibor

A sziget öröme

A várakozás helye, a lassulásé és a(z) (meg)emlékezésé

Kellett hat év még a tengeren, végül is egy szigetre lelt Szászi Zoltán. Ekkor természetesen a hat évvel ezelőtt megjelent kötetére gondolok, a *Tenger* című re, amely most, ennyi idő után a *Sziget*tel folytatódott, vagyis lassan már épp egy éve annak, hogy pont partra vetődött a könyvkiadás kies kontinensén.

Sziget és tenger, tenger és sziget. Hálás hagyomány, kép, metafora ez a magyar irodalomban, gondoljunk csak például Babitsra, aki ezt persze rögtön egyszerre hozta egy fedél alá, egy kötet erejéig címként, de a poétikája, megszólalása is könnyen köthető a *Szigetéhez*, a Szásziéhoz, a flórához és faunához, és a transzcendenshez természetesen.

Pedig számomra Babits nem lenne rajta azon a tízes listán, akiknek kapcsán a Szászi-féle-fajta versezet, stílus simán beugrana. De ha nem is ama ominózus kötetében, hanem az 1929-ben kiadottban, ilyen sorok vetődnek nála papírra: „Úgy született hajdan a vers az ujjam alatt, / ahogy az Úr alkothatott valami szárnyas / fényes, páncélos, ízelt bogarat..." Eddig az idézet Babitstól, és innen kezdi, kezdhetné el aztán Szászi verseivel megvalósítani, megalkotni a saját, privát bejáratú szigetét, annak meghitt mikrovilágát.

A terület, amelyet Szászi Zoltán versei kijelölnek a tartományban, a kötetben cirka hetven oldalra rúgnak. Ezen a terepen, ebben a terjedelemben rajzolja magát körbe a költő, meghatározva azt, ami ebben a szavakra bízott viszonylagos birodalomban megadható, határolható és kifejezhető.

Fontos, meghatározó mozzanata a verseknek a természeti tájban megbúvó Isten képe, és a viszonyokat folyton módosító, a hangulatra és a látásmódra reflektáló évszakok, természeti események alakulása, folytonos változása (*Őszi kép, Ritmusok téli reggelen, Ölelés után*). Az alkotott világ magában hordozza azt a költői pozíciót, amely a szemlélődés és téma kijelölésének akaratát, kimondását rendezheti, és rendületlenül felül- és átírhatja, önnön örömére, képére formálva azt: „didergő platán alatt ellesem az este titkát / főzz egy teát kedves / nem tudom magam se mi van velem ma / megtanultam árnyakat terelni"(*Árnyékterelő*).

Szászi egy olyan versvilágot birtokol, hoz létre, amely önállóan is képes a hatások, észlelések, érzetek hűséges, adekvát tolmácsolására, kifejezésére. A kifejezésnél azonban meg is állhatunk egy pillanatra. Mert tulajdonképpen mi is az, amit elmondhatunk a szigeten való létezésről(-ből), hisz főként a látványelemek dominálnak, a külvilág jelenéseihez fűződő már-már romantikus kapcsolat. Ez nem egy aktív, robotoló Robinson lakhelye, sokkal inkább egy szemlélődő, a változás és azonosság perspektíváját jegyző, rögzítő költőé (*Esti futam, Japán, Esti kocsma*).

A sziget itt a várakozás helye, a lassulásé és a(z) (meg)emlékezésé. Várni valamiféle megváltásra, megváltódásra. Túl a húszon, még innen a negyvenen. Bizonyára nehéz teher az, hogy Isten csak teremt meg teremt. Jelent, múltat, történelmet. Túl mindenen, de az *innenen* mindenféleképp.

Türelmesen, tényleg tengerré duzzad a múlt, a megélt idő. Ebbe írja bele saját szuverén szigetét a költő, s nekünk nincs is más dolgunk, mint hogy élvezzük, olvassuk, belakjuk azt.

Jó hely ez, mondogatjuk: *Szászsziget.*

Kedves könyvbarátok!

A bemutatott könyvek a megjelölt kedvezményes árakon megrendelhetők.
1000 Sk feletti megrendelés esetén nem számítunk fel postaköltséget (65 Sk).
Könyvtárak és iskolák, figyelem! 1000 Sk feletti megrendelés esetén 25% kedvezményt biztosítunk.

MEGRENDELŐLAP

Szerző(k) és cím(ek):

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

A megrendelő neve:

.....

.....

Lakhely, utcanév, ház- és irányítószám: .....

.....

.....

Postacímünk:
Vydavateľstvo Kalligram, s. r. o.
Staromestská 6/D P. O. Box 223
810 00 Bratislava 1
Tel./Fax: 00421-2-544 15 028
e-mail: distribucia@kalligram.sk

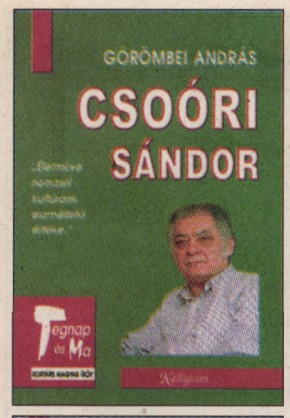

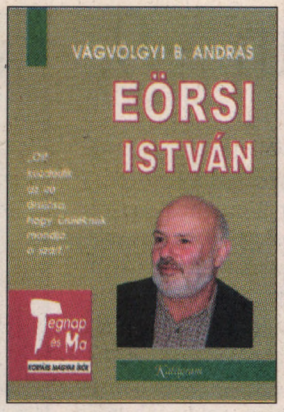

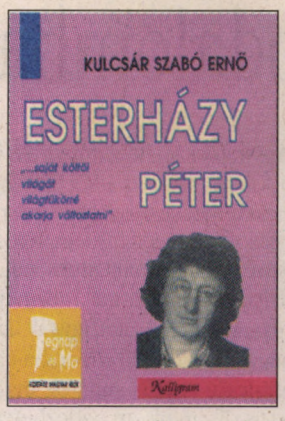

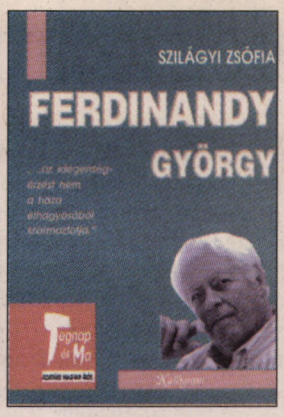

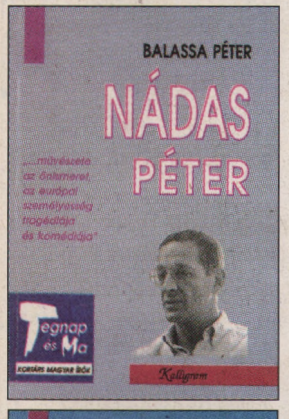

Rendkívüli árkedvezmény

A *Tegnap és Ma* sorozat élő vagy a közelmúltban elhunyt magyar írók és költők munkásságáról készít mérleget. A sorozat tárgyát alkotó írók és a róluk értekező irodalmárok névsora arra emlékeztet, hogy a magyar nyelvű irodalom egyetlen egységként tartható számon, tekintet nélkül arra, melyik országban él a vizsgált szerző. A sorozatszerkesztő – Szegedy-Maszák Mihály – az egyes irodalmároknak teljes szabadságot adott véleményük kifejtésére, mert úgy vélte, ily módon az olvasó hű képet alkothat magának a magyar kultúra sokszínűségéről.

A Kalligram Kiadó most rendkívüli kedvezményes áron kínál fel 16 kötetet, lehetőséget biztosítva az immár 26 részes sorozat gyűjtőinek az esetlegesen hiányzó kötetek pótlására, egyúttal a *Tegnap és Ma* új híveinek arra, hogy jutányosan hozzájussanak a sorozat korábbi és friss köteteihez. Az eddigi utolsó Pécsi Györgyié (Kányádi Sándor. Fűzve, 224 old., 13x18 cm; bolti ár: 210 Sk **kedvezménnyel: 189 Sk**). Figyelem! A *Tegnap és Ma* monográfia-sorozat kötetei

– egyenként is megrendelhetők **a feltüntetett kedvezményes áron**,
– ám ha öt (vagy több) kötetet rendel, a kiadó **a bolti árból 50 százalékos kedvezmény**t ad.

Görömbei András
Csoóri Sándor
Fűzve, 288 old., 12,5x18 cm
bolti ár: 200 Sk
kedvezménnyel 169 Sk

Vágvölgyi B. András
Eörsi István
Fűzve, 272 old., 12,5x18 cm
bolti ár: 190 Sk
kedvezménnyel 159 Sk

Kulcsár Szabó Ernő
Esterházy Péter
Fűzve, 288 old., 12,5x18 cm
bolti ár: 120 Sk
kedvezménnyel 89 Sk

Szilágyi Zsófia
Ferdinandy György
Fűzve, 208 old., 12,5x18 cm
bolti ár: 180 Sk
kedvezménnyel 159 Sk

Bónus Tibor
Garaczi László
Fűzve, 328 old., 12,5x18 cm
bolti ár: 230 Sk
kedvezménnyel 189 Sk

Szirák Péter
Grendel Lajos
Fűzve, 184 old., 12,5x18 cm
bolti ár: 70 Sk
kedvezménnyel 49 Sk

Szirák Péter
Kertész Imre
Fűzve, 224 old., 12,5x18 cm
bolti ár: 190 Sk
kedvezménnyel 169 Sk

Farkas Zsolt
Kukorelly Endre
Fűzve, 224 old., 12,5x18 cm
bolti ár: 190 Sk
kedvezménnyel 89 Sk

Thomka Beáta
Mészöly Miklós
Fűzve, 224 old., 12,5x18 cm
bolti ár: 75 Sk
kedvezménnyel 49 Sk

Balassa Péter
Nádas Péter
Fűzve, 544 old., 12,5x18 cm
bolti ár: 199 Sk
kedvezménnyel 169 Sk

Vilcsek Béla
Petőcz András
Fűzve, 240 old., 12,5x18 cm
bolti ár: 180 Sk
kedvezménnyel 159 Sk

Bertha Zoltán
Sütő András
Fűzve, 264 old., 12,5x18 cm
bolti ár: 150 Sk
kedvezménnyel 119 Sk

Elek Tibor
Székely János
Fűzve, 192 old., 12,5x18 cm
bolti ár: 199 Sk
kedvezménnyel 169 Sk

Németh Zoltán
Talamon Alfonz
Fűzve, 288 old., 12,5x18 cm
bolti ár: 199 Sk
kedvezménnyel 169 Sk

Thomka Beáta
Tolnai Ottó
Fűzve, 208 old., 12,5x18 cm
bolti ár: 64 Sk
kedvezménnyel 49 Sk

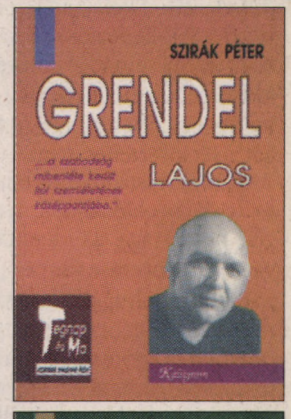

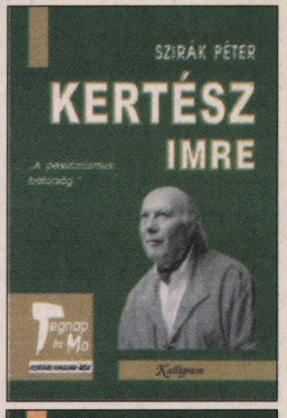

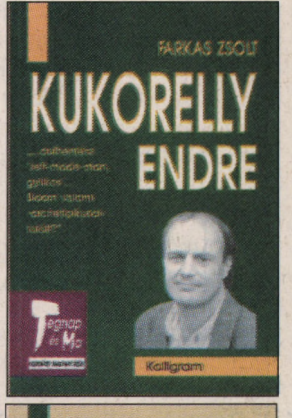

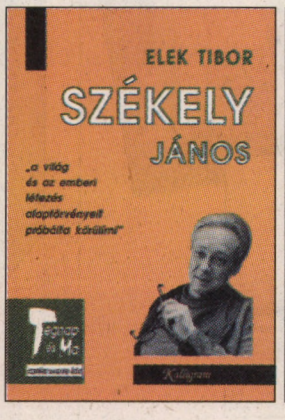

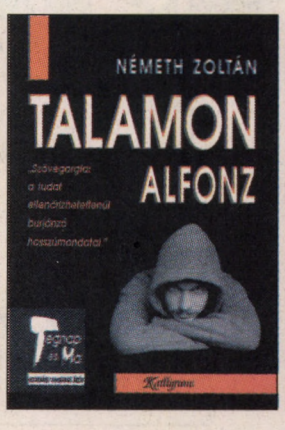

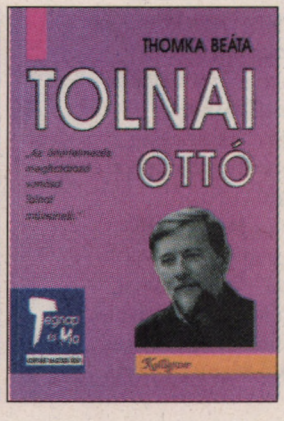

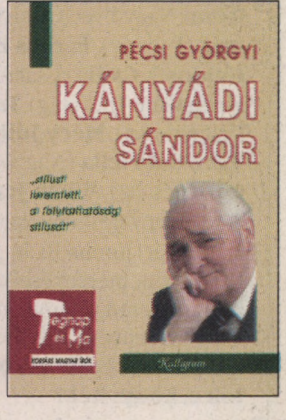

Filozopterek az irodalomban – 9.

Május 12-én volt hetven éve, hogy elhunyt Krúdy Gyula. Sőtér István, a fiatalabb pályatárs, majd irodalomtörténész azt írta róla egyszer, hogy igazi pályája a halála után kezdődött. Akárcsak József Attiláé vagy Radnóti Miklósé, tenném hozzá. Pedig Krúdy a múlt század tízes éveiben népszerű, sőt divatos író volt. Aztán, még életében, majdnem elfelejtették. Divatosan szólva: kipottyant a kánonból. Aztán újra fölfedezték. Elfelejtették, mert „időszerűtlennek" vélték. S fölfedezték, mert mégis „időszerűnek" találták. Ma sem vagyunk vele másként: egyszerre időszerűtlen és időszerű. Íróink közül talán ő ismerte legjobban a bennünk szunnyadó démonokat, a lét kísérteties arcát.

A modernista író figyelmének fókuszában a személyiség problémája áll, a személyiség ambivalenciái, hasadtsága, az identitás sérülései, elvesztése vagy visszanyerése vagy éppenséggel megtalálása. Jókaitól indulva, a szecesszión át, pályája utolsó másfél évtizedében ide evez be Krúdy is, ebben az öbölben horgonyoz le, immár végleg. Prózájának fokozatos elszemélytelenedése, realizmusa, Móriczcal és másokkal ellentétben, démoni, ironikus, hellyel-közzel katasztrofikus. Hasonlatai nem a dekorativitást szolgálják többé, nem is valamilyen dekadens szépségkultuszt, hanem a jellemábrázolást. Olykor elképesztő tömörséggel. Bonyolult, hosszadalmas manőverezéseket mellőzve, képes egyetlen hasonlattal megteremteni valamely figurájának a személyiségét (vagy éppen a személyisége hiányát).

Itt van, például, az *Utolsó szivar az Arabs Szürkénél* című híres novellája. Ennek főszereplője egy ezredes, aki azt a megbízást kapja a Kaszinótól, hogy párbajban öljön meg egy újságírót, aki megsértette a Kaszinót. Krúdy az ezredest egyetlen, hevenyészettnek tűnő hasonlattal állítja elénk. Azt írja róla: „annyit szokott gondolkozni az élet és halál dolgai felett, mint egy bástya a sakkjátékban". Egyébként pedig az ezredesnek még a nevét sem ismerjük meg. Mert az a történet szempontjából nem is fontos. A hasonlat pedig annyira összetett, s annyiféle jelentést sűrít, hogy fölöslegessé teszi a körülményeskedő, részletező lélekelemzést. Hogy egy bástya mennyit szokott gondolkodni, azt hiszem, fölösleges lenne magyarázni. A bástyának nincs saját akarata, a bástyát kénye-kedve szerint mozgatja, aki játszik vele. Ugyanakkor a sakkfigurák hierarchiájában elég magas poszton áll. Továbbá valamiféle robusztus, bumfordi erőt is sugároz magából, de esetlenséget is. És mégsem sebezhetetlen. Sakkjáték közben előadódhat olyan helyzet is, hogy az ellenfél gyalogja kiüti. Mint ahogy a Krúdy-novella végén az újságíró lövi le az ezredest, és nem fordítva, mint várnánk.

Fölvetődhet hát a kérdés, mi az oka annak, hogy Krúdy ilyen kurtán bánik el főhőse személyiségének bemutatásával? (Az újságíróval pedig még ennél is kurtábban a novella egy másik helyén.) Valószínűleg az, hogy nem a személyiségábrázolás a legfontosabb a számára. A személyiség csupán ugródeszka egy létmetafora kibontásához. Ebben van ennek a novellának és több más kései Krúdy-műnek az igazi újdonsága. S ezzel lép túl az író a korai modernizmus horizontján. Nem annyira a személyiség, mint inkább a létezés struktúrája érdekli. *Egzisztenciális* (de nem egzisztencialista) próza ez is, akárcsak Kosztolányi ez idő tájt írt prózái. Ezért lehet időszerű hetven évvel Krúdy halála után is, egy olyan korban, amelyben az érvényesülés és boldogulás leginkább az önkéntes és tudatos személyiségvesztés által valósítható meg a legkönnyebben. Akárcsak Krúdy korában.

Krúdy ezredesének a bukását az okozza, hogy – ha csak rövid időre is – megpróbál belebújni egy, a habitusától teljesen idegen személyiség bőrébe. Kibújik a szerepéből. Nem nehéz kitalálni, hogy a mi korunk ezredese (minisztere, milliomosa stb.) sem végezné másként, ha efféle szentimentális szamárságra vetemedne. A felszínen változhatnak a dolgok, létezésünk mélyén azonban érintetlenek maradnak.

Grendel Lajos

Nyerteseink

Ezúttal is a helyes megfejtők és a slágerlistáikat beküldők közt sorsoltunk. Nyerteseink: **Barusz Nóra** (Köbölkút), **Berek Géza** (Nagyölved), **Csicsay Orsolya** és **Tamás** (Padány), **Farkas Blanka** (Csenke), **Gajdosik Csilla** (Csallóközkürt), **Gáspár Krisztina** (Ipolyság), **Izsák Mária** (Vágfarkasd), **Méry Júlia** (Nagymagyar), **Rácz Gabriella** (Nagyölved), **Urbán Katalin** (Zseliz), **Wirth Jenő** (Léva).

Könyvnyereményüket (a **Méry Ratio** ajándékát) június 16-án postáztuk. Továbbra is várjuk megfejtéseiket, slágerlistáikat, mindennemű véleményüket, javaslataikat!

E havi rejtvényünk (beküldője Méry Júlia): **Ki a szerzője a Kötődések és távlatok c. könyvnek?**

KÖNYVJELZŐ

Az Új Szó könyvekkel és olvasókkal foglalkozó melléklete

Megjelenik havonta egyszer

Készül a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériumának támogatásával

Szerkeszti: Csanda Gábor

Levélcím: Könyvjelző, Námestie SNP 30, 814 64 Bratislava 1

E-mail cím: konyvjelzo@poetic.com

E számunk szerzői:

Barak László (1953) költő, újságíró (Dunaszerdahely),

Benyovszky Krisztián (1975) Madách-díjas irodalomtörténész (Érsekújvár),

Cselényi László (1938) József Attila-díjas költő, műfordító (Pozsony),

Csicsay Alajos (1938) pedagógus, szakíró, novellista (Párkány),

Duba Gyula (1930) Posonium életműdíjas és Madách-díjas író, esszéista, közíró (Pozsony),

Dusík Anikó (1963) irodalomtörténész, a pozsonyi Comenius Egyetem magyar tanszékének vezetője (Pozsony),

Elek Tibor (1962) irodalomtörténész, kritikus, a Bárka főszerkesztője (Gyula),

Grendel Lajos (1948) Kossuth-díjas író (Pozsony),

Gróh Gáspár (1953) kritikus, irodalomtörténész (Budapest),

Hushegyi Gábor (1959) esztéta, művészetkritikus (Pozsony),

Mizser Attila (1975) költő (Fülek),

H. Nagy Péter (1967) irodalomtörténész, kritikus (Budapest),

Németh Zoltán (1970) Madách- és Bárka-díjas irodalomkritikus, költő (Ipolybalog),

Polgár Anikó (1975) költő, műfordító (Dunaszerdahely)

A Könyvjelző legközelebb július 10-én, csütörtökön jelenik meg.